

พระราโชวาท พระราชดำรัส

คำกราบบังคมทูล คำถวายชัยมงคล

และ จดหมายเหตุ เมื่อ

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี
ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บัณฑิต มาลากุล)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ท้าววรคณานันท์อภัยนัทรูปตานี (ม.ร.ว. บัณฑิต มาลากุล)

เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

ณ เมรุหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

พระราโชวาท พระราชดำรัส

คำกราบบังคมทูล คำถวายชัยมงคล

และ จดหมายเหตุ เมื่อ

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี
ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ท้าววรคณานันท์อภัยนัทรปตานี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล)

เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

ณ เมรุหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

คำนำ

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ได้แจ้งความมายังกรมศิลปากรว่า มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพท้าววรคณานันท์ ขอให้กรมศิลปากรจัดหาเรื่องหนังสือให้ และโดยเหตุที่ท้าววรคณานันท์เป็นข้าหลวง ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ กรมศิลปากรจึงจัดรวบรวมพระราโชวาท คำกราบบังคมทูล, คำถวายชัยมงคล, พระราชดำรัส และพระราชเสาวนีย์ในที่ต่าง ๆ พร้อมด้วยจดหมายเหตุในเวลาทรงสำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ให้พิมพ์สนองความประสงค์

เรื่องที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ รวบรวมมาจากที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเกือบทั้งหมด จึงขออธิบายชี้แจงไว้ในที่นี้ด้วย พระราชดำรัสตอบขอบใจในวันเฉลิมพระชนมพรรษาซึ่งควรจะมิทุกปี แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถนั้น ตามปกติร่วมด้วยงานเฉลิมพระชนมพรรษาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะวันพระราชสมภพเป็นวันเดียวกัน คือวันที่ ๑ มกราคม เมื่อเป็น

เช่นนี้ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังเสด็จดำรงพระราชอิสริยยศ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร จึงทรงทำการเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นงานเดียวกัน และรายการเฉลิมพระชนมพรรษานั้นปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษาครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) เป็นต้นมา ในรัชกาลนั้นเมื่อมีคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในการเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสตอบแทน , นอกจากบางปีซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพระประชวร ก็มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษาว่าสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชดำรัสแต่พระราชดำรัส นั้นหาได้มีลงไว้ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาไม่ ครั้นมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีงานเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ครบ ๕๐ พรรษา อันเป็นกาลนิยมว่าทรงเจริญพระชนมายุถึงกึ่งศตวรรษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ จึงได้ทรงทำการเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นพิเศษในวันพระราชสมภพซึ่งตรงกับวันทางจันทรคตินิยม ในคราวนี้ได้มีคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ์

ก

ฝ่ายหน้าฝ่ายในและข้าราชการบริพาร และมีพระราชดำรัสตอบด้วย
ต่อมาได้มีพระราชเสาวนีย์ตอบในงานเฉลิมพระชนมพรรษาอีกครั้ง
หนึ่ง ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ นอกนั้นก็
มีแต่รายการเฉลิมพระชนมพรรษา

ส่วนคำกราบบังคมทูลและ คำถวายชัยมงคลนั้นที่นำมารวม
พิมพ์ไว้ในที่นี้ ด้วยก็เพื่อเป็นการช่วยให้ทราบเรื่อง สมบูรณ์และ
อ่านพระราชดำรัสซาบซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งเห็นว่าคำกราบบังคมทูลและ
คำถวายชัยมงคลนั้น โดยปกติย่อมสำเร็จด้วยการร้อยกรอง
ถ้อยคำและสำนวนโวหารมาแล้วเป็นอย่างดี

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีซึ่งเจ้าพระยาธรรมราช
กรณาธิบดีได้ให้พิมพ์หนังสือนี้ในงานพระราชทานเพลิงศพท้าว
วรคณานันท์ นับเป็นกุศลอนุปทานในทักษิณา ถ้าท้าววรคณา
นันท์สามารถจะหยั่งทราบโดยญาณวิถีทางใดๆ คงจะเสื่อมใส
โสมนัสอนุโมทนาในกุศลธรรมวิद्याทานนี้ เพื่อสัมฤทธิ์อริคุณ
มनुญผลโดยสมควรแก่กตัตวิสัยในสัมปรายภพนั้นๆ

กรมศิลปากร

ประวัติ

ท้าววรคณานันท์ อภักนตรปตานี ราชนารีกิจวิจารณ์ (หม่อมราชวงศ์หญิงบม มาลากุล) เป็นธิดา พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบภัย กับ หม่อมทัต มาลากุล ฌอยุธยา มารดา กำเนิดปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ ได้รับราชการฝ่ายในในรัชกาลที่ ๕ พระราชทานหีบหมากทองคำลงยาเป็นเครื่องหมายชั้น

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาให้ หม่อมราชวงศ์หญิงบมอยู่ในราชสำนักของพระองค์มาแต่ต้น ทรงพระเมตตาชุบเลี้ยงถึงขนาด เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยตราบเท่าวันสวรรคต พระราชโอรสของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ จึงทรงคุ้นเคยแต่ทรงพระเยาว์มาทุกพระองค์

ในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้ หม่อมราชวงศ์หญิงบม เป็นท้าววรคณานันท์ อภักนตรปตานี ราชนารีกิจวิจารณ์ อันเป็นตำแหน่งซึ่งถ้าจะเทียบก็เช่นกับจุตุสดมภ์แห่งข้าราชการฝ่ายใน พระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ และเหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๒ และในรัชกาลที่ ๗ พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๒

ณ

ทำวรคณานันท์ ถึงอัสัญญกรรม ปีขาล พ.ศ. ๒๔๘๑ ชน
มายุ ๖๔ ปี

พระราชทานโกณฐ์ไม้สิบสองประกอบศพเป็นเกียรติยศ ได้
พระราชทานเพลิงที่เมรุหลวงวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๒๑
พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

พระราโชวาท

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

พระราชทานนักเรียนไทยชายหญิง

ที่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุญาต
ให้เป็นนักเรียนส่วนพระองค์

ไปศึกษาวิชา ณ ประเทศญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖

เราขอให้โอวาทต่อเจ้าทั้งหลาย ผู้ซึ่งจะได้ไปเล่าเรียน
วิชา ณ ประเทศญี่ปุ่นในครั้งนี้ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจที่จะให้
พยายามและตั้งใจเล่าเรียน

ขอให้เต็มใจและตั้งใจอย่างดีที่สุดที่จะอุตสาหะเล่าเรียนให้
ได้วิชาความรู้ ซึ่งเจ้าจะต้องจากถิ่นฐานทั้งบิดามารดาและวงศ์
ตระกูลไปครั้งนี้ เพื่อจะไปหาวิชาให้เป็นประโยชน์ในเวลาต่อไป
ของเจ้า เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจว่าทรัพย์สมบัติอันใด ซึ่งผู้ใหญ่
ผู้ปกครองเจ้าทั้งหลายจะหยิบยกให้สักเท่าใดๆ ก็ไม่เป็นทรัพย์อัน
ประเสริฐเสมอด้วยได้วิชา เพราะว่าทรัพย์ทั้งหลาย ถ้าจะ
ใช้ให้เสมอไปแล้ว ย่อมมีเวลาเปลืองเวลาหมดได้เป็นแน่ ถ้า

ได้วิชาแล้วย่อมรู้ได้แน่ๆ ว่า ไม่มีเวลาเปลี่ยนเวลาหมดได้เป็น
 แน่ มีแต่จะเฟื่องฟูขึ้นทุกเวลาในเวลาที่ได้ใช้อยู่เสมอ และจะ
 เป็นทรัพย์สินสมบัติอย่างใดของเจ้าที่จะหวังได้แน่ๆ จะเป็นเครื่องเลี้ยง
 ชีพเจ้าได้ตลอดเวลาในชั่วอายุของเจ้า แต่ต้องเข้าใจอีกอย่าง
 หนึ่งว่า ทรัพย์สินสมบัติใดๆ ซึ่งบิดามารดาหรือผู้ใหญ่ผู้ปกครอง
 จะหยิบยกมาให้ก็ดี เจ้าจะชวนชวนหาได้เองก็ดี ต้องเป็นการ
 รู้จักใช้ จึงจะมีประโยชน์ต่อตัวเจ้าและการทิ้งปวง เพราะฉะนั้น
 เจ้าจะต้องรู้จักประมาณทั้งสิ้น ในสมบัติทั้งปวงซึ่งจะได้ใช้ คือ
 เงินก็ตัวซาก็ดี ที่จะมีใจกำเริบว่าเรามีทรัพย์สินสมบัติอยู่แล้ว ไม่
 กลัวเกรงอะไรจะใช้ โดยไม่รู้จักประมาณ และตรึตรองทางได้
 เสียๆ ให้แน่เสียก่อนแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยว่าทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้น
 จะไม่ฉิบหายและเป็นอันตรายต่อตัวเจ้าในเวลาภายหลัง และ
 ในการที่เจ้าจะไปเล่าเรียนครั้งนี้ เจ้าต้องไม่คิดทอดถอนใจต่อความ
 ลำบากและเหน็ดเหนื่อยที่จะได้รับประการใด เพราะข้อลำบาก
 เหล่านั้นจะเป็น สิ่งสอนใจให้เจ้ารู้จักประพฤติดีและ ชั่วตามทางที่
 ควรอย่างไร ในเวลาต่อไปข้างหน้าของเจ้า และเป็นการที่จะได้
 แลกเปลี่ยนกับความรู้ด้วย และถ้าหากว่าเจ้าไปไม่ได้วิชาความ
 รู้อันใดมาดังความตั้งใจของเราแล้ว จะต้องมิข้อเสียได้หลาย
 ประการ คือเวลาของเจ้าทั้งหลายเองที่ต้องจากถิ่นฐานทั้งที่รัก

นับถอยหลังหลายของเจ้าทั้งหลายไปแล้ว ไม่ได้วิชาต้องกลับมา
เปล่าเป็นอันเสียเวลาของเจ้าประการ ๑ จะต้องเสียเงินของเรา
ประการ ๑ แล้วข้าจะต้องให้เป็นที่เสียใจต่อผู้ซึ่งได้ปรารถนาดี
ให้กับเจ้า และหวังจะบำรุงเจ้าให้ได้ความสุขตลอดเวลาของเจ้า
ประการ ๑ และจะเป็นที่อับระยศและเสียชื่อเสียงของเจ้า ทั้งบิดา
มารดาและวงศ์ตระกูลของเจ้าด้วยประการ ๑ เพราะฉะนั้นเจ้าจะ
ต้องตั้งใจและอดสำห้อย่างดีที่สุด ที่จะเล่าเรียนให้ได้วิชากลับมา
บ้านเราให้จงได้ เพื่อจะได้ชื่อเสียดี และเป็นประโยชน์ต่อตัว
และบิดามารดาทั้งบ้านเมืองซึ่งเป็นที่เกิดแห่งตนและชนชาติสยาม
ที่ได้เกิดร่วมชาติกัน และวงศ์ตระกูลซึ่งเป็นต้นโคตรแห่งวงศ์
ของเจ้าด้วย

ในที่สุดนี้ขออวยชัยให้พรต่อเจ้าทั้งปวง ซึ่งจะได้ออกไป
เล่าเรียนในครั้งนั้นจงไปเป็นสุขสบาย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและ
ภัยอันตรายทั้งปวง สิ่งใดซึ่งตั้งใจปรารถนาออกไปครั้งนี้ จงเป็น
ผลสำเร็จดังความประสงค์ทุกประการ ขอจงเจริญอายุ วรรณ
สุข พละ ปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพสิริสวัสดิมงคลจงมีต่อ
เจ้าทั้งหลายอยู่เสมอทุกประการและทุกเวลา

(พระปรมาภิไธย) เสด็จฯ ภาณุวงศ์

คำถวายชัยมงคล
ของทาศึกษา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิย

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อมข้าพระพุทธเจ้าเหล่าทาศึกษาของมหาวิทยาลัย ขอพระราชทานพระราชวโรกาส กราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

จำเดิมแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรม ของภิกษุสามเณร และเป็นที่เล่าเรียนอักษรสมัยของกุลบุตร เพื่อบำรุงพระพุทธจักรราชอาณาจักรให้วัฒนาการ ทั้งสองฝ่ายเป็นโอกาสของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้โดยเสด็จในพระราชกุศล เป็นลำดับมา ตามกำลังสามารถของตน ๆ และได้ผลอันดีแต่วิชาเป็นหลายอย่าง เป็นต้นว่าได้รับโอวาทในทางธรรมปฏิบัติ เป็นเครื่องเจริญศรัทธาเลื่อมใส เกิดความนิยมในธรรมสุจริตเป็นเบื้องหน้า ทั้งได้ส่งบุตรหลานเข้ามาเล่าเรียน เพื่อได้ความรู้สามารถบำรุงตระกูลและพระพุทธศาสนาตามควรแก่อุปนิสัยอันจะพึงมี ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเกิดปิติยินดีถือว่า เป็นลาภอย่างยิ่งของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และระลึกถึงพระมหากรุณาของพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวเป็นนิตย ทั้งทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทที่ทรงพระราชรัทธา บำรุงมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นพิเศษ อีกส่วนหนึ่งขึ้นเป็นโอกาสของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะได้บริจาคทานเป็นบริวารพระราชกุศล ร่วมเข้าร่วมเจ้ากับฝ่าละอองธุลีพระบาทอีกพระองค์หนึ่ง และเป็นเกียรติยศพิเศษเฉพาะข้าพระพุทธเจ้าเหล่าสตรีผู้ใด ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เป็นประธานในหมู่ทวยิกาเพิ่มปีติปราโมทย์ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายยิ่งขึ้น วันนั้นฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรวิทยาลัย เป็นสมัยที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ช่องเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นประณม จึงพร้อมกันมาสมาคมกัน เพื่อได้ชมพระบารมีและกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแด่ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ด้วยอำนาจพระรัตนตัยาธิคุณ และเดชบุญกุศลสุจริตของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ ขอฝ่าละอองธุลีพระบาทดำรงพระชนมายุยืนนานทรงพระเกษมสำราญนิราศสรรพโรคาพาธอุปัทวภัย มีพระราชประสงค์ใดๆ ที่ชอบธรรม เป็นอะนะวัชชะกรรมปราศจากโทษ จงสำเร็จเป็นผลทุกประการ ไพโรจน์ชัชวาลย์ด้วยพระราชอิสริยยศปรากฏทั่วทิศานุทิศ เจริญด้วยพระราชวรฤทธิเดชานุภาพทุกทิพาราตรี ดุจดวงศศิธรในดิถีเพ็ญฉะนั้นนี้ ควรมิควรสุดแล้วแต่จะจงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

พระราชดำรัส

ตอบทนายิกาของมหาวิทยาลัย

เราได้ฟังถ้อยคำของทนายิกาแห่งมหาวิทยาลัยกล่าว และได้เห็นท่านทั้งปวงมาสโมสร พร้อมกัน จะเพาะหน้าเราในบัดนี้ กระทำให้เรามีความยินดีเป็นอันมาก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งมหาวิทยาลัย
ขึ้นขึ้น ก็เพื่อพระราชประสงค์ จะทรงทำนุบำรุงพระบรมพุท
ศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองสืบไป ทั้งเพื่อจะได้พระราชทานพระราช
อนุเคราะห์โดยทำทานแก่สัปปุสทั้งหลายให้ได้พบเห็น และเรียน
รู้พระไตรปิฎก อันเป็นหนทางดำเนินของเราผู้ตั้งอยู่ใน พระพุท
ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยให้มีมหาสถานที่จะสงฆ์
สามเณรได้เล่าเรียนแพร่หลายขึ้นท่านก็ย่อมจะนำพระธรรมวิเศษ
เหล่านั้นมาแสดงสั่งสอนเราทั้งหลายให้รู้ชัดในธรรมเนียมปฏิบัติอันเป็น
พระบรมพุทโธวาทเหล่านั้น ความเจริญของพระพุทธศาสนา
และของทนายิกและทนายิกาทั้งปวง ก็ย่อมเจริญขึ้นด้วยกัน

ส่วนตัวเรานี้ ก็ได้ตั้งใจโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวเป็นนิจ ในการที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและความรู้
การเล่าเรียนของพุทธศาสนิกชนทั่วไป การบำเพ็ญพระราชกุศล

ทุกอย่าง เราถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของเราร่วมหนึ่ง ซึ่งเราจะ
ต้องชวนชวนจนตลอดชีวิต

ในเวลาที่เราบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จอยู่ในพระ
นครนี้ เราก็ได้ตั้งใจที่จะรักษาหน้าที่ราชการ ส่วนพระราชอาณา
จักรตามกระแสพระบรมราชโองการเพียงไร ส่วนข้างพระพุทธ
จักรนั้นเล่า ก็เป็นหน้าที่สำคัญเพิ่มขึ้นในความศรัทธามืออยู่เป็น
นิรันดร์นั้นอีกส่วนหนึ่ง ตามกระแสพระบรมราชโองการเสมอ
ฉะนั้น

เราได้มาพบกับท่านทั้งหลายพร้อมกันในเวลานี้ เป็นที่ชัก
นำใจเราให้เกิดความปิติยินดีที่ได้ร่วมสมาคมกับเพื่อนทนายีกาด้วย
กัน ถึงแม้ว่าตัวเราตั้งอยู่ในอิสริยยศอย่างใดก็ดี เราถือว่าเรา
เป็นพวกทนายีกาของมหามกุฏราชวิทยาลัยผู้หนึ่ง เสมอเหมือน
กับท่านทั้งปวงเช่นเดียวกัน

เราถือโอกาสอันนี้ขอกล่าวตักเตือนท่านทั้งปวงว่าหน้าที่ของ
เราทั้งหลายผู้เป็นสตรี อันไม่เป็นวิสัยจะพึงบรรพชาอุปสมบทได้
ก็มิอยู่แต่ที่จะต้องชวนชวนบำรุงพระพุทธศาสนาและอุดหนุนการ
เล่าเรียนพระปริยัติธรรมให้ถาวรวัฒนาการยิ่งขึ้น เราจึงขอชักชวน
ท่านทั้งปวงให้ตั้งใจช่วยกันทำนุบำรุงวิทยาลัยนี้อันเป็นบ่อเกิดของ
การเล่าเรียนพระไตรปิฎก อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาตาม

กำลังและโอกาสอันจะพึงมีแก่เราท่านทั้งปวงทุกคนด้วยกัน

เราขอขอบใจท่านทั้งปวงที่ได้กล่าวถ้อยคำอันไพเราะอันวย
พรแก่เรานั้น ขอให้ท่านทั้งปวงจงตั้งมั่นอยู่ในศรัทธาอันเป็นทรัพย์
ประเสริฐของท่านทั้งปวงและจงมีความเจริญสุขสิริสวัสดิ์ อยู่ใน
พระพุทธศาสนาจนทั่วกัน

คำถวายพระพรแห่งกรรมการมหาวิทยาลัย

ขอถวายพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พัฒนมงคลพระชนม
สุขทุกประการจงมีแต่สมเด็จบพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จพระ
นางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการ
แผ่นดินต่างพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเวลานี้เป็นโอกาส
ที่อาตมาภาพทั้งหลายผู้เป็นกรรมการแห่งมหาวิทยาลัยจะ
ได้รับพระราชทานพระราชวโรกาสแสดงความยินดีต่อการที่สมเด็จพระ
บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จพระราชดำเนินมาพระ
ราชทานพระกรุณาสนองพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรมหาธรรม
ราชาธิราชเจ้าแล้ว มีพระราชอุตสาหเสด็จมาทอดพระเนตร
วิทยาลัยนี้ อาตมาภาพทั้งหลายถือว่าเป็นสวัสดิมงคลเกียรติคุณ
แก่วิทยาลัย จึงได้พร้อมกันมาสโมสรสนับบาตณสถานนี้

เพื่อจะได้แสดงความยินดีต่อการเสด็จพระราชดำเนินและเพื่อจะ
 ได้รับพระราชทานพระราชวโรกาสขอบพระเดชพระคุณและถวาย
 ชัยมงคลในที่ละพะพระพักตร์ เพราะว่าตั้งแต่แรกตั้งวิทยาลัย
 มา สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ได้ทรงพระราชศรัทธา
 เกื้อกูลวิทยาลัยโดยเสด็จ สมเด็จพระปรมินทรมหา ธรรมิกราชา
 ธิราชเจ้าเป็นอเนกประการ มีทรงเกื้อกูลวิทยาลัยและโรงเรียน
 ของวิทยาลัยด้วยจตุรพิธวัชชัยทโยปการ และได้พระราชทาน
 หนังสือพระไตรปิฎกพิมพ์ ซึ่งเป็นส่วนพระราชตระกูลของพระองค์
 และได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ เพื่อให้สร้างระเบียบแบบเล่าเรียน
 เป็นต้น เพื่อบำรุงการเล่าเรียนให้บังเกิดผลแก่พระบรมพุทธศาสนา
 และฝ่ายพระราชอาณาจักร กิจใดๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเจริญ
 ของวิทยาลัยก็ได้ทรงพระราโชปถัมภ์เสมอมา จนถึงได้เสด็จ
 พระราชดำเนินมาเปิดป้ายวิทยาลัยต่างพระองค์ สมเด็จพระปรมิน
 ทรมหาธรรมิกราชาธิราชเจ้า และเปิดป้ายโรงเรียนซึ่งเป็นส่วนใน
 พระองค์นครนั้น เพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่วิทยาลัยได้มีพระราช
 นามาภิไธยปรากฏว่า เป็นผู้บำรุงพิเศษในวิทยาลัย

เพราะฉะนั้น อาตมาภาพทั้งหลายมีความยินดีว่า การที่ได้
 เสด็จพระราชดำเนินมาครั้งนี้ เป็นโอกาสอันดีที่จะได้แสดงความ

ขอพระ เศษพระคุณ และ ถวายชัยมงคลแสดง กตัญญูกตเวทิตา
จิตต์ของ อาตมาภาพ ทั้งหลายในที่ ฉะเพาะ พระพัคตร์สมเด็จพระม
บพิตรพระราชสมภารเจ้า

ขอสมเด็จพระมบพิตร พระราช สมภารเจ้าทรงเจริญ พระชน
มายุยืนนานทรงเกษมสำราญพระราชหฤทัย นิราศสรรพภัยโรคา
พยาพิชิตอุบัตินตราย ทรงไฟโรจน์โสภณด้วยอิสริยยศ
เกียรติคุณ เพื่อจะได้ทรงบำรุงวิทยาลัยให้ดำรงอยู่ได้ สิ้นกาลนาน
เพื่อเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและพระราชอาณาจักร โดย
เสด็จสมเด็จพระปรมินทรมหาธรรมิกราชาธิราชเจ้า

อนึ่งในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ อาตมาภาพทั้งหลาย
มีความยินดี ขออัญเชิญ สมเด็จพระมบพิตร พระราช สมภารเจ้า ทรง
พระราชหัตถ์เลขในสมุดสำหรับลงนามผู้เยี่ยมเยือนวิทยาลัยเพื่อ
เป็นที่ระลึกต่อไป สิ้นกาลนาน ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณา
โปรด ขอถวายพระพร

พระราชดำรัส

ตอบกรรมการมหากรุณาธิวิทยาลัยฝ่ายบรรพชิต

ข้าพเจ้าได้ฟังคำของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายกล่าวอำนวยการ
กระทำให้ข้าพเจ้ามีน้ำใจเต็มไป ด้วยโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้าขอปฏิญาณตนเฉพาะหน้าพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายว่า
 พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงจัดตั้งมหา
 มกุฏราชวิทยาลัยขึ้นเพื่อให้ สืบอายุพระพุทธศาสนา และ
 เกลิมพระเกียรติยศ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิ
 สมบุรณยชนนี้ ข้าพเจ้าตั้งใจชวนชวาย เพื่อจะโดยเสด็จใน
 การพระราชกุศลอันนี้อยู่เป็นนิจ ตามกำลังและความสามารถ
 ของข้าพเจ้าผู้เป็นสตรีจะพึงกระทำได้ ทั้งในเวลาทีพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ในพระนคร และมีได้เสด็จอยู่นอก
 พระบรมราชูปถัมภ์ซึ่งได้เคยพระราชทานเพียงไรในเวลานั้นข้าพเจ้า
 ก็รู้สึกว่าเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่งที่จะ ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา
 และการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับทั้ง
 การเล่าเรียนสรรพวิชาของชาวเมืองทั่วไปนั้น ให้ไพศาลยิ่งขึ้น
 อีกส่วนหนึ่งด้วย

ข้าพเจ้าเหลือที่จะจดเว้นไม่กล่าวถึงสิ่งซึ่งข้าพเจ้าเกิดความ
 ปิติโสมนัสยิ่งจนอีกนั้นไว้ได้ คือที่ได้มาเห็นพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย
 พร้อมเพรียงกันจัดการมกุฏราชวิทยาลัยให้เจริญมาโดยลำดับ
 ถึงเพียงนี้ เป็นเครื่องเจริญพระบรมราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวและ ความเลื่อมใสที่มีอยู่ในใจ ข้าพเจ้าเป็นนิจนั้นให้
 ทวยชนเป็นอันมาก

อนึ่งข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่รับเกียรติยศซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายได้ยกย่องให้เป็นผู้บำรุงพิเศษของมหาวิทยาลัย และในสมัยนี้ได้เป็นผู้เบียดเบียนนามของมหาวิทยาลัยต่างพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเบียดเบียนโรงเรียนเป็นส่วนตนเอง อันเป็นสิ่งที่ได้อาศัยความอุตสาหพร้อมเพรียงของพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จึงได้พัฒนาการสืบมาโดยลำดับ จนนับได้ว่าเป็นมหาสถานที่สำคัญอันเป็นที่เกิดของวิชาทั้งใน พระพุทธศาสนา และ สรรพวิชาการ ทั้งปวง ทั่วไปได้แห่งหนึ่ง

ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงจงทรงข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นผู้เสมอไมในพระรัตนตรัย และเป็นผู้ตั้งใจอุดหนุนแก่มหาวิทยาลัยนี้ และเป็นผู้ยินดีที่จะอุดหนุน การเล่าเรียน ทั่วไปโดยเต็มกำลังจนตลอดชีวิต

เพื่อจะ แสดงความเสมอไมเสมอไมในใจข้าพเจ้าให้ปรากฏไว้ในทันที ข้าพเจ้าจะได้ตั้งนามและแสดงความรู้สึกในใจของข้าพเจ้าในเวลาที่ได้มาเห็นความเจริญของมหาวิทยาลัยนี้ไว้ใน สมุดสำหรับลงนามผู้เยี่ยมเยือนวิทยาลัยนี้ตาม ปรรณนาของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความเสมอไมระลึกถึงพระคุณ

ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง ในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายได้อุตสาหจัดการตามกฎหมายราชวิทยาลัยมีผลสำเร็จเป็นเกียรติยศแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ประสงค์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และใน ส่วน ตัวเองที่ พระผู้ เป็นเจ้าทั้ง ปวงได้จัดการโรงเรียนให้เจริญสมบูรณ์ตลอดมา ทั้งในการที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงได้แสดงการต้อนรับเป็นอันดีและอำนวยความสะดวกแก่ข้าพเจ้านั้นด้วย ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จงเป็นผู้เจริญยิ่งอยู่ในพระบรมพุทธานุภาพสืบไปสิ้นกาลนาน และขอให้มหาวิทยาลัยนี้ ถวายวัฒนาอย่างมั่นคงทุกเมื่อ เทอญ

คำถวายชัยมงคล

ของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในมหามงคลดิถีที่บรรจบครบรอบถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งวัน^{นี้} พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายเคยได้รับพระราชทาน พระบรมราชวโรกาส ถวายชัยมงคลเป็นประเพณีทุกปีมา

การเฉลิมพระชนมพรรษาปี^{นี้} แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จประทับทรงรับชัยมงคลในที่ประชุม^{นี้}ด้วยพระองค์เองดังปีก่อนๆ โดยประจวบระหว่างเวลาที่ยังเสด็จประพาสอยู่ในทวีปยุโรปก็ดี ชัยมงคลซึ่งข้าพระพุทธเจ้าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย จะได้พุดถวายเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี^{นี้} นับว่าเป็นชัยมงคลอันพิเศษเหตุว่าเกิดแต่หัวใจอันเต็มไปด้วยความปีติโสมนัสในพระบรมราชกฤษฎาภินิหาร โดยได้ประจักษ์ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^{นี้} สละพระบรมสุข ทรงทรมานพระองค์ฝ่ามรรคากันดารเสด็จไปประพาสยังทุระประเทศทั้งหลาย เพื่อพระราชหฤทัยหวังต่อการที่จะมีคุณแลเป็นประโยชน์แก่พระราชอาณาจักรในครั้งนี้ ได้มีผลเป็นคุณความดีสมดังพระบรมราชประสงค์เป็นอเนกประการ พระเกียรติยศแผ่ไพศาลเป็นที่นิยมนับถือทั่วไปในนานาประเทศ ทั้งนี้ย่อมเป็นเหตุอันสมควรจะบังเกิดปีติยินดีของบรรดาข้าพุดละองธุลีพระบาทเป็นอย่างยิ่ง

ประการ ๑

อีกประการ ๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จจากพระนครในครั้งนี้ได้ทรงพระราชปรารภถึงพระบรมวงศานุวงศ์และบรรดาข้าราชการอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงอันอยู่ยังพระนคร โดยทรงพระราชวิตกเกรงว่าจะมิได้^{นี้} มีที่พึงพำนักร่มเย็นเป็นสุขดัง

เวลาที่เสด็จอยู่จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทให้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงรับพระราชภาระส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นอุปการคุณอย่างสำคัญแก่ผลที่จะพึงได้ในการที่เสด็จไปทวีปยุโรปครั้งนี้ ราชการพระนครก็เรียบร้อยเป็นปกติมาได้ด้วยอำนาจพระปรีชาญาณและพระวิริยะอุตสาหะในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงปฏิบัติราชการแผ่นดินสนองพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินร่มเย็นเป็นสุขสมดังพระบรมราชประสงค์ตลอดมา เหตุทั้ง ๒ ประการนี้เป็นมงคลอันประเสริฐให้บังเกิดความปิติยินดีระลึกถึงพระเดชพระคุณในมหามงคลสมัยซึ่งจะได้ถวายชัยมงคลบัดนี้ ด้วยเหตุฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายพร้อมกัน ขอถวายชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ขอให้ทรงพระเจริญพระชนมายุยืนนาน สรรพโรคาพาชอุบัติวันตรายอย่าได้พ้องพานเบองบาททั้ง ๒ พระองค์ ขอให้ทรงสำราญพระวรกายแลพระราชหฤทัยอยู่เป็นนิจ ด้วยอำนาจพระราชธรรมทศพิธ ขอสรรพราชการจงประสิทธิ์ สมดังพระราชประสงค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและพระราชอาณาจักรเกษมสมบูรณ์เป็นนิจกาล ขอเกียรติคุณอดุลย์เดชานุภาพแผ่ไพศาลทั่วเมทนีดลสกลศัตรุกภัย ขอเดชะ ฯ

คำถวายชัยมงคล ของข้าราชการฝ่ายหน้า

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย บรรดาซึ่งได้รับพระราชทาน
ฐานันดรยศศักดิ์ตามตำแหน่งราชการทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหาร
พลเรือน ซึ่งได้เข้ามา ณ ที่ชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระ
บาท ณ เวลามงคลมหาสมัยนี้ เป็นวันครบบรรจบปีถึงดิถีมีงศา
ลิลิตคล้ายกับเวลาพระชาติประสูติมงคลมหาสมัยพระบาทสม-
เด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระคุณธรรมมหาประเสริฐ
พระบารมีได้ปกเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ร่วมเย็นเป็นสุข
ด้วยทรงสัมมาปฏิบัติโดยธรรมจริยานุวัตร และสังกะหะวัตถุทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า พระราชทานตราความชอบแก่ข้าทูลละออง
ธุลีพระบาทตามสมควรแก่ตระกูลและสติปัญญาวิชาคุณของท่านผู้
มีความภักดีซื่อสัตย์ต่อราชการและทรงพระมหากรุณาอุปถัมภ์บำรุง
สมณะพราหมณาจารย์ และราษฎรให้ร่มเย็นเป็นสุขโดยยุติธรรม

ครั้งนี้ทรงพระอุตสาหะทรมานพระองค์เสด็จพระราชดำเนิน
ออกทะเลใหญ่ไปประเทศยุโรป เพราะทรงพระปรารภมาช้านานเพื่อ
จะรักษาการสามัคคี และทางพระราชไมตรีให้ถาวรรวัฒนา พระ
บรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและราษฎรจะได้อยู่เย็นเป็น

สุขทุกถ้วนหน้า เพราะทรงพระมหากรุณาแก่สรรพสัตว์อยู่เป็น
 นิจ ครั้นทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา
 ผ่องศรี ทรงพระปรีชาพระอัธยาศัยก็เรียบร้อมมั่นคง ควรจะ
 ทรงรักษาราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในตลอดไปได้ จึงทรงสถาปนา
 ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ สำเร็จราชการ
 แผ่นดินต่างพระองค์ทรงมอบราชการแผ่นดิน สันทั่วพระราช
 อาณาจักร กับทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์เป็นที่ทรงปรีชา
 ราชการแผ่นดินอีกหลายพระองค์

ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน
 ออกนอกพระนครไปแล้ว ราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน ก็ปกติ
 เรียบร้อมมาจนกาลเวลานี้ ประชุมชนชาวต่างประเทศทุกภาษา
 ก็พากันชื่นชมยินดี สรรเสริญพระปัญญาบารมีทั้งสองพระ
 องค์ ซึ่งทรงสิริราชสมบัติอยู่ณเวลานี้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความชื่นชมยินดีหาที่สุดมิได้ มา
 ประชุมพร้อมกัน ขอพระราชทานถวายชัยมงคล

ขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทรง
 ดำรงพระชนมายุยืนยาวยิ่งกาลนานโดยสมควรแก่เวลา สรรพ
 ไรคาพาชพยาธิทุกข์ทั้งหลาย จงอย่าได้มากล้ำกลายเบียด

เบี่ยพะพระบรมบาทยุคล ขอให้ทรงเสวยมโหสรวีสมบัตอัน
ไพศาลโสภณนิราศสรรพอู่บัววันตราไปสรรพทศทิศ ให้เหล่า
อริราชกิจจามิตรข้าศึกศัตรูทั้งหลายพ่ายแพ้แต่อำนาจพระบรม
ราชวรฤทธิ และกำลังบุญญาฤภาพพระบารมี ซึ่งทรงพระขันตี
อุเบกขารักษาธรรมสุจริต กิจใด ๆ ซึ่งมีพระบรมราชประสงค์
ขอให้งั้น ๆ สำเร็จโดยพระบรมราชประสงค์ จงทุกประการ
ขอเดชะ ฯ

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายหน้า

พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหาร
พลเรือนทั้งหลายทั้งปวงได้พร้อมใจกัน มาประชุมสโมสร สันนิบาต
กันและแสดงความประสงค์อันดีของท่านทั้งหลายถวายชัยมงคล
ในการเฉลิมพระชนมพรรษาแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของ
เราครั้งนี้ กระทำให้บังเกิดความโสมนัสเป็นที่ยินดียิ่งนัก เพราะ
เหตุไฉนจะเป็นแต่อย่างเดียวที่ท่านทั้งหลายได้กระทำให้มีโอกา
สซึ่งเราจะได้ เป็นผู้นำความดีอันย่อมมีอยู่ใน น้ำใจของเราเป็น นิ
รันต์ แล้วไปกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลี

พระบาทเท่านั้น หากเป็นถ้อยคำอันสำคัญที่ท่านทั้งหลายทั้งปวง
พร้อมใจกันมีขึ้นในมหามงคลสมัยนี้ เป็นที่ควรเห็นว่าเป็นความ
จงรักภักดีของท่านทั้งหลายอย่างยิ่งแล้ว

แท้จริงท่านทั้งหลายกล่าวชอบอยู่ด้วยแล้วถึงการที่พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง พระอุตสาหะ เสด็จพระราช ดำเนิน ฝ่า
ความยากลำบากไปในมรรคาหาสมุทรมิตรเป็นที่รู้สึกน่ายินดี เพื่อจะ
ทรงประกอบ การให้ เป็นคุณเป็น ประโยชน์ แก่กรุงสยามให้ ความ
สามัคคีมิตรสนิทยิ่งขึ้น กับนานา ประเทศทั้งหลายอัน เจริญรุ่งเรือง
แล้วนั้น เราที่ได้รับข่าวอันเป็นที่ชื่นชมยินดีทั่วกันมาเนื่องๆ
ว่านานาประเทศทั้งหลายอันเป็นไมตรี นั้นได้ จัดการรับรอง อย่างดี
สมกับอัธยาศัยไมตรีอย่างยิ่งทุกแห่งหน และทุกตำบลที่ได้เสด็จ
พระราชดำเนินไปแล้ว ก็ได้ทรงกระทำให้งดความยินดี ความ
พอใจขึ้นในมหาชนทั้งหลายและในเจ้านายผู้ เป็นเจ้า เป็นใหญ่กับ
ผู้ปกครองนานาประเทศนั้นให้ มีความรักใคร่นับถือนกรุงสยามยิ่งขึ้น
กว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก และในเวลาที่ได้เสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสทวีปยุโรปอยู่นี้ ก็ได้ทรงละเลิกการในกรุงสยามนี้เลย
ได้มีพระราชโอรสและพระราชหัตถเลขาเป็นอันมาก เป็น
การอันยากที่ผู้หนึ่งคนเดียวจะเดินทางอยู่เสมอเช่นนั้นจะกระทำเสมอเหมือน
ได้ก็เป็นที่เห็นชัดได้ว่า มีพระราชหฤทัยเอาเป็นพระราชธุระในเรา

ทั้งหลายอยู่เสมอไม่ได้ขาด บัดนี้ฉันนับได้ว่า เป็นเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับอยู่แล้วหากจะต้องเสด็จพระราชดำเนินประทับตามประเทศที่ยังไม่ได้เสด็จถึงอยู่อีกน้อยเมือง และยังมีเวลาไม่เกินกว่าสามเดือน ก็จะได้เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนถึงกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นที่ยินดีอย่างยิ่งของเราทั้งหลายด้วยกันอีกต่อไปในภายหน้าไม่ช้านัก

ขณะนี้เราจะไม่ ละเลยที่จะ รับนำความยินดีที่ท่านทั้งหลาย ทั้งปวงพร้อมใจกันถวายชัยมงคลในมหามงคลสมัยอันนี้ ไปกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทโดยทางโทรเลข และมีความเชื่อ เป็นแน่ว่าคงจะมี พระราชหฤทัยยินดี และขอบใจท่านทั้งหลายทั้งปวงเป็นอันมาก ด้วยบัดนี้ขอขอบใจท่านทั้งหลาย ทั้งปวงใน พระปรมาภิไธยที่ท่านได้ มา ประชุมพร้อม กันถวาย ชัยมงคลใน ทน กับทั้งที่ท่านทั้งหลายได้ จุติประทีปตามไฟ ตกแต่งสถานที่ต่างๆ เป็นการเฉลิมพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้นนี้ และขอขอบใจใน ส่วนตัวเราเองด้วยที่ท่านทั้งหลายทั้งปวงได้พร้อมกันปฏิบัติราชการตามหน้าที่ด้วยความอุตสาหะ ราชการทั้งหลายได้ดำเนินไปเป็นที่เรียบร้อย และขอให้ท่านทั้งหลายทั้งปวง จงมีความเจริญสุขทุกประการ เทอญ

คำแปลถวายชัยมงคล
ของผู้นิพนธ์รัฐบาลต่างประเทศ

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าข้าราชการและกงสุลต่างประเทศในกรุง
เทพฯ นั้น พร้อมกันขอรับพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
ชัยมงคล โดยความสุจริตและการเคารพอย่างยิ่ง ในสมัยการ
เฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระเจ้าแผ่นดิน
สยาม และข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมกันหวังด้วยเกล้าฯ
ว่า ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ นำ
ความเคารพนับถือที่พวกข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์ เพื่อ
แสดงถวายเป็นการชัยมงคลขึ้นให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามโดยเร็ววัน และข้าพระพุทธเจ้า
ขอด้วยความตั้งใจ สุจริตแท้ให้ ทรงมี พระชนมายุยืนนานเพื่อที่จะ
ปกครองพระราชอาณาเขตต์ทั่วไป

พวกข้าพระพุทธเจ้าก็มีความตั้งใจฝักใฝ่ คอยเฝ้าดูการ
เสด็จพระราชดำเนินไปประเทศยุโรป ทุกชั้นทุกเชิงและมีความ
ยินดีเป็นล้นเกล้าฯ ที่ได้ยินกระแสการรับรอง ซึ่งบรรดาพระเจ้า
แผ่นดินและผู้ครองเมืองต่างประเทศทั้งหลายทั้งรัฐบาลและราษฎร
ของชาวเมืองที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไป ประพาสในเดือนก่อนๆ

นั้นมัน ได้มีแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยความนับถือและรักใคร่ทั้งสิ้น

อันหน้าที่ซึ่งยอมเป็นที่ยินดี เพื่อ การถวายชัยมงคล แทนข้าราชการและกงสุลต่างประเทศ ในมงคลสมัยนี้ตกลมาเป็นหน้าที่ของข้าพระพุทธเจ้าโดย ราชทูต เมืองยูไนเต็สดเตดขึ้นไป เสียยัง เมืองเชียงใหม่ และหน้าที่อันก็ยิ่งเป็นที่ยินดีของข้าพระพุทธเจ้า โดยเหตุที่ว่า เมื่อท่านประธานาธิบดีรัฐบาลและชาวเมืองกรุงฝรั่งเศส ได้รับรองเสด็จโดยแข็งแรงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จไปยังกรุงอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง และบัดนี้ประทับอยู่ในเวลาเฉลิมพระชนมพรรษาในประเทศซึ่งข้าพระพุทธเจ้ามาเป็นผู้แทน และซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้รับรองฉันทนามมิตรผู้ครองประเทศใกล้เคียงติดต่อกับประเทศอินเดียของ สมเด็จพระนางเจ้าราชินีพระเจ้าแผ่นดินของข้าพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้นในครั้งที่สุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไป เยี่ยมเยียนประเทศ อันอาจใหญ่ฝ่ายตะวันตกทวีปยุโรปทั้งสองเมืองที่มีอาณาเขตต์เมืองขึ้นในทวีปเอเชียกว้าง ขวางไพศาล ติดต่อกับ พระราช อาณาเขตต์ทั้งสอง ข้าง ฝ่ายตะวันออกและตะวันตก และพวกข้าพเจ้าทั้งหลายจึงหวัง ด้วยเกล้า ๆ ว่า ผู้ปกครองซึ่งทรงพระบัญชาอันประเสริฐของประเทศนั้น

ได้เสด็จประพาสไปเยี่ยมเยียนประเทศอื่นโดยไม่ตรึงนี้ จะนำมาซึ่งความสุขแก่กรุงสยาม และเพื่อเป็นทางรักษาพระราชไมตรีกับประเทศทั้งสองที่ใกล้เคียง และกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งผู้แทนได้มาประชุมเวลานี้พร้อมกัน และซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้กล่าวในนามของผู้แทนเหล่านั้นจนกาลนาน

ในที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานโอกาส แสดงต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท อันความชื่นชมยินดีซึ่งข้าพระพุทธเจ้ามีในพระองค์ที่ได้ทรงรักษาหน้าที่ราชการอันสูง ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยุโรปครั้งนี้ และขอข้ากล่าวแสดงความหวังด้วยเกล้า ๆ ว่าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้ง ๒ พระองค์ จงทรงมีพระชนมายุยืนนาน ที่จะครอบครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินต่อไป

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ

เรามีความพอใจต่อท่านราชทูตและพวกของท่านผู้มียศในทูตและกงสุลต่างประเทศทั้งหลายที่ได้มีน้ำใจแสดงความดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราและตัวเราด้วยนั้นเราคงจะนำ

คำถวายชัยมงคลของท่าน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ขอให้ท่านเชื่อดูด้วยว่าคงจะมีพระราชหฤทัยยินดีนักใน
ถ้อยคำอันไพเราะของท่าน

อันความประสงค์ของเราได้ตั้งใจไว้อย่างยิ่งที่สุดมาแล้วอยู่
เสมอ นั้น ก็เพื่อจะรักษาทางพระราชไมตรีกับประเทศใหญ่ทั้ง ๒
ที่ใกล้เคียงกรุงสยามกับทั้งประเทศอื่นๆ ทั้งหลายซึ่งรัฐบาลและ
พลเมืองในประเทศนั้นจะมีทางเกี่ยวข้องกันได้ ถ้าและเราจะไม่
ได้พึงเล็งอยู่เสมอในความข้อนี้แล้ว โฉนดเลยเราจะไม่กระทำ
ให้เสียไปซึ่งหน้าที่อันเป็นข้อต้นในราชกิจที่ได้ทรงพระมหากรุณา
โปรดเกล้าฯ มอบพระราชธุระไว้ให้กับเรานั้นได้เราก็มองใจอยู่
เหมือนกับท่านราชทูตเหมือนกันว่าตามการที่ผู้เป็นเจ้าของใหญ่ใน
ประเทศทั้งหลายใดๆ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จ
พระราชดำเนินประพาสไปในประเทศยุโรปนั้นๆ ได้จัดการรับรอง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยอัธยาศัยไมตรีอย่างยิ่ง และ
ราษฎรชาวชนทุกตำบลทั่วไปได้แสดงความรักใคร่เป็นองค์พะยาน
อยู่แล้วนั้น คงจะเป็นสิ่งที่ประกอบให้ทางพระราชไมตรีซึ่ง
รัฐบาลนั้นอยู่กับประเทศอื่นๆ นั้นยิ่งสนิทมั่นคงขึ้นอีก เรามี
ความยินดีนักที่สังเกตได้ว่า ความอุตสาหอันเสมอของเราใน
ตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการ ต่างพระองค์ที่จะรักษาราชการตาม

พระราชาบายอันเป็นไมตรีมีหลักที่ตั้งแต่การนับถือซึ่งกันและกัน เพื่อความสุขเรียบร้อยของบ้านเมืองนั้น ก็เป็นที่ต้องใจของท่าน ราชทูตและพวกของท่านผู้มียศในทูตและกงสุลต่างประเทศทั้งหลาย ซึ่งท่านเบนผู้แทนมาแสดงความแก่เราในเวลานี้

คำถวายชัยมงคล

ของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายใน

ข้าพระพุทธเจ้าซึ่งได้รับฉันทานุมัติของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราชบริวารฝ่ายในทั้งปวง บรรดาที่ได้มา ประชุมณที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในชั้น ขอพระราชนานพระ ราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการต่างพระองค์ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ด้วยวันนี้เป็นวามงคลคติที่นับโดยสุริยคติกาลกำหนด ตรงกับวันพระบรมราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นมหาสมัยที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความ สโมสรมาประชุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และได้รับพระราช ทานพระบรมราชวโรกาสกล่าวคำกราบบังคมทูลพระกรุณา ถวาย

ชัยมงคลด้วยความยินดีที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความระลึก
 อยู่เสมอ ถึงการที่ได้ทรงพระมหากรุณาเมตตาชุบเลี้ยงข้าพระ
 พุทธเจ้าทั้งหลายมีความร่มเย็นเป็นสุขด้วยการที่ทรงปฏิบัติในพระ
 ราชจริยานุวัติและสังกะหะวัตถุเป็นอนุเนกโดยถ้วนหน้า เมื่อมหา
 มงคลดิถีได้มาถึงซึ่งเป็นระหว่างเวลามิได้เสด็จประทับอยู่ในพระ
 นครครั้งนั้นกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายยังท้อในการที่ระลึก
 ถึงความพระมหากรุณาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งได้มี
 พระราชหฤทัยเมตตาอารีรักใน พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละออง
 ธูล์พระบาท และสมณพราหมณาประชาราษฎรทั่วไป โดยที่
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ระลึกอยู่ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชอุตสาหะฝ่าคลื่นฝนลมเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปณประเทศยุโรปอยู่ในสมัยนี้ ก็ด้วยมีพระราชประสงค์จะทรง
 แฝ่พระราชไมตรีให้สนิทเสน่ห้ในนานาประเทศที่ยังมิได้มีให้ มีชน
 ที่มิแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นไปเพื่อจะมีพระราชประสงค์จะทรงตรวจตรา
 หาสิ่งซึ่งเป็นสารประโยชน์เครื่องเจริญมาหว่านพืชให้เกิด ผลขึ้น
 ในพระราชอาณาเขตต์สยามซึ่งจะเป็นหิตานุหิตประโยชน์ แก่ชน
 ชาวไทยที่ได้มีตัวอยู่ในบัดนี้หรือที่จะบังเกิดต่อไปภายหลัง

ประการหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ได้มีความระลึกอยู่
 ทุกทิวาราตรีในการที่ได้มีพระราชหฤทัยประกอบไปด้วยพระมหา

กรุณาทรงพระราชวิตกอลัยในข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายตลอดทั่ว
 ไปทั้งอาณาประชาราษฎร์ที่จะต้องว่าเหวใจในเวลาที่ไม่ได้เสด็จประทับ
 อยู่ในพระนครครั้งนี้จึงได้ทรงตั้งพระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการ
 แผ่นดิน และได้ทรงเลือกสรรสถาปนาฝ่าละอองธุลีพระบาทขึ้นไว้
 ให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ ฝ่าละอองธุลี
 พระบาทได้ทรงปฏิบัติในราชธรรมจริยานุวัติ ให้ข้าพระพุทธเจ้า
 ทั้งหลายได้รับความร่มเย็นเป็นสุขปราศจากความว่าเหว ใน
 เวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จอยู่ในพระนครบัดนี้
 ย่อมกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีปิติยินดีและระลึกถึงพระ
 มหากรณาของฝ่าละอองธุลีพระบาทอีกแผนกหนึ่ง เมื่อถึงมหา
 มงคลวารโดยสุริยกาลกำหนด ตรงกับวันพระบรมราชสมภพใน
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความ
 ปราโมทย์บันเทิงจิตต์ คิดถึงพระมหากุณาธิคุณในพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับฝ่าละอองธุลีพระบาทที่ได้ชุบเกล้า ฯ ให้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า จึงได้พร้อม
 กันมาสโมสรมนินาตเพื่อขอพระราชทานพระราโชวาทกราบบัง
 คมทูลถวายชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต่อได้
 ฝ่าละอองธุลีพระบาทซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ณบัดนี้
 ด้วยอานุภาพพระรัตนตรัยอันเป็นที่เลื่อมใสและเชอถือของ

พระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ กับเดชะพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอันมีในข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทวี้หน้า ทั้งอำนาจความสวามิภักดิ์ขอสัตย์สุจริตของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายอันมีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นอาจิณพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระเกษมสุขทุกอริยาบถ เจริญด้วยพระเกียรติยศเดชานุภาพไพศาลดำรงชนอายุเสด็จสถิตในสิริราชสมบัติยืนนานนิราสสรรพโรคาพาธภัยพิบัติ ขอเหล่าอริราชดักษกร จงอย่าได้ช่องที่จะปองร้าย หากจะมุ่งหมายก่ออกนิษฐผลก็จงดลเป็นประโยชน์คุณเพิ่มพูนพระบรมเดชานุภาพทุกประการ ขอพระราชอาณาจักรจงสมบูรณ์ด้วยธัญญาหารโภคสมบัติปราศจากภัยพิบัติทั้งภายนอกภายใน และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชประสงค์ใดๆ ขอจงสำเร็จเป็นผลทุกประการ ขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงทรงพระเกษมสำราญเสด็จพระราชดำเนินไปและกลับ โดยสวัสดิ์

อนึ่ง ขอใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ จงทรงพระเกษมสุขเป็นนิจกาล ดำรงพระชนมายุยืนนานเจริญด้วยพระราช

อิสริยยศบุญบารมี ขอราชการทั้งปวงจงดำเนินไปโดยสะดวก
ดีปราศจากอุปสรรคทั้งภายในนอกภายในสกล ศัตรูภัย ขอเดชะ

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายใน

หม่อมฉันมีความยินดีเป็นอันมากที่ได้ฟังถ้อยคำอันไพเราะ
ซึ่งพระเจ้าอัยยิกาเธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดาทรงกล่าวนั้นในงาน
พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาป็น เป็นคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ในพระนคร เพราะฉะนั้น
เป็นหน้าที่หม่อมฉันจะกล่าวแสดงความขอบพระทัยและขอบใจ
ในพระปรีชาญาณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ในการที่พระ
บรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายในและภรรยาราชการ ซึ่งมา
ประชุมกัน กล่าวคำ ถวายชัยมงคล เป็นการแสดงความจงรักภักดี
ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในพระมหามงคลสมัยนี้ โดยหวังใจ
ว่า ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงฟังถ้อยคำของท่าน
ทั้งหลายแล้ว คงจะทรงยินดีเป็นอันมาก และจะได้นำ
ถ้อยคำของท่านทั้งหลายขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาในเวลาอันสม

ควร หม่อมฉันขอขอบพระทัยและขอใจในส่วนตัวหม่อมฉัน
เองด้วยที่ได้เห็นพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการฝ่ายใน
ภรรยาข้าราชการได้แสดงน้ำใจจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทรงพระเมตตาและม
ความรักใคร่ในตัวหม่อมฉันดังซึ่งท่านทั้งหลายได้ประพาศมาตั้งแต่
เวลาได้เสด็จออกจากพระนครจนบัดนี้เป็นอันมาก และขอให้
พระบรมวงศานุวงศ์และท่านทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุม ณ บัดนี้
จงรับคำอำนวยการของหม่อมฉัน ซึ่งได้ตั้งใจจะบำรุงท่านทั้งหลาย
ขอให้มีความเจริญสุขทุกประการ

คำโทรเลขถวายชัยมงคล พระราชโทรเลข

มีไปทูตเกล้า ฯ ถวายแต่กรุงเทพ ฯ วันที่ ๒๑ กันยายน
เวลาบ่าย ๒ โมง ๑๕ นาที

ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ณ ที่ปารีส
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง
ปวงที่ปรึกษาทั้งหลายของผู้สำเร็จราชการ เสนาบดีทั้งปวงขอ

พระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา แต่พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว อันเป็นที่นิยมนักใคร่ของข้าพระพุทธเจ้าในวันมหา
 มงคลนี้ เพื่อถวายชัยมงคลโดยความเคารพ และแสดงความ
 ปิติยินดีในการที่เสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้มีผลสำเร็จแจ่มแจ้ง
 แสดงความปรารถนาอย่างยิ่ง เพื่อให้การเสด็จพระราชดำเนิน
 นั้น ได้ถึงที่สุดโดยสวัสดิภาพ ทั้งความหวังอันเป็นพระบรมมัย
 อยู่ในใจ เพื่อให้เสด็จดำรงสิริราชสมบัติโดยผาสุกวัฒนาการ
 ยั่งยืนต่อไปอีกหลายวาระปี สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ขอ
 พระราชทานนำข้อความแสดงน้ำใจยินดีของพระบรมวงศานุวงศ์
 ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในนั้น กราบบังคมทูลพระกรุณามาด้วย
 ในที่สุดสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ขอพระราชทานส่งความ
 แสดงน้ำใจยินดี และชัยมงคลของทูตานุทูต และกงสุลต่าง
 ประเทศอันได้กล่าวขอโดยฉะเพาะโดยมิสเตอร์เกรวิล ผู้ซึ่ง
 ได้อ่านคำถวาย ถวายชัยมงคลอันประกอบด้วยข้อความอัน
 เป็นไมตรีอย่างยิ่งนั้น ในนามผู้แทนรัฐบาลทั้งปวงนั้นด้วย

(พระราชภิไธย) เสด็จฯ

คำแปลพระราชโทรเลข

แต่หับโลว์ วันที่ ๒๑ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
เวลา ๑ หุ้ม ๑๕ นาที มาทางมอลแมนถึงกรุงเทพฯ วันที่ ๒๓
กันยายน เวลาบ่าย ๕ โมง

ถวาย สมเด็จพระบรมราชินีนาถซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์ ณ กรุงเทพฯ

โทรเลขของเธอ ซึ่งนำข้อความอำนวยการมาจากตัวเธอเอง
จากพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย จากที่ปรึกษาการและ
เสนาบดี จากข้าราชการทั้งหลายและจากหญิงทั้งหลายนั้น เป็น
ที่ต้องใจฉันถึงในดวงจิตต์และกระทำให้นฉันสบายอย่างยิ่ง ถึง
แม้ว่าตัวฉันอยู่ในที่ไกลถึงปานนั้นในเมืองต่างประเทศก็ดี หัวใจ
ของฉันย่อมผ่องอยู่เสมอเป็นนิตย์ ในบ้านเมืองอันเป็นที่รักของ
เรา เมื่อได้รับโทรเลขของเธอนั้น ฉันนึกหน้าผู้ที่ฉันมีความรัก
และไว้วางใจทั้งหลาย ซึ่งได้เคยประชุมพร้อมกันในสมัยอัน
ได้ทั่วกันบรรดาเวลาที่ฉันมีอยู่ทั้งสี่นั้น ฉันได้อุตสาหะใช้เวลา
เหล่านั้น เพื่อให้เป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง อันเป็นที่รัก
ของเรา และฉันมีความยินดีมากที่ได้ทราบว่า การที่ปวงข้าพเจ้าเป็น

ไปโดยเป็นที่พอใจของเธอทั้งหลาย ขอให้เธอทั้งหลายจงรับความ
 ขอบใจอันแท้จริง ของฉันที่มี แก่ตัวเธอและบรรดาผู้ที่ส่งความ
 แสงยินดีมาถึงฉันทุกๆ คน อนึ่งฉันมีความยินดีที่ได้รับคำ
 แสดงความยินดีจากทูตานุทูตทั้งปวงซึ่งส่งมาโดยเธอตามคำขอ
 ของมิสเตอร์เกรวิลนั้น และมีความยินดีที่ได้ยินคำอำนวยพร
 โดยทางไมตรี จากมิสเตอร์เกรวิลนั้นด้วย ขอให้เธอช่วยนำ
 ความขอบใจอย่างดียิ่งของฉัน แจ่มแก่มิสเตอร์เกรวิลและทูตา
 นุทูตทั้งปวงนั้นด้วย

(พระปรมาภิไธย) จุฬาลงกรณ์

พระราชโอรส

มีไปทูลเกล้าฯ ถวายแต่กรุงเทพฯ วันที่ ๒๓ กันยายน
 รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาบ่าย ๑ โมง ๕๕ นาที ถวายพระบาท
 สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ณ ที่ทัพอ่าว

พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายในที่ประชุมเสวยเลี้ยงเต็มยศ
 เมื่อก่อนนี้ในการเพื่อเป็นเกียรติยศ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
 นั้น ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงความยินดี
 และถวายชัยมงคลมาอีก ด้วยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลี
 พระบาท

(พระราชโอรส) เสด็จมา

มีไปทูลเกล้าฯ ถวายแต่กรุงเทพฯ วันที่ ๒๔ กันยายน
รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาบ่าย ๒ โมง ๔๕ นาทีถวายพระบาท-
สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ณ ที่ทัณฑ์โลว์

พระราชโทรเลขของท่านลงวันที่ ๒๑ นั้นหม่อมฉันได้รับแล้ว
จะได้แจ้งข้อความแก่บรรดาคนทั้งปวงทั่วกัน ตามพระราช
ประสงค์เขาทั้งหลายคงจะมีความยินดีเป็นอันมากที่จะได้ทราบ
ข้อความอันนี้

(พระราชภาชีโย) เสาวภา

พระราชโทรเลข

แต่ทัณฑ์โลว์ วันที่ ๒๔ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลา
บ่าย ๕ โมง ๓ นาที มาทางมอลแมนถึงกรุงเทพฯ วันที่ ๒๕
กันยายน เวลา ๒ ทุ่ม ๑๒ นาที

ถวาย สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์ ณ กรุงเทพฯ

มีความยินดีที่ได้ทราบว่า เหมมีการเลี้ยงเต็มยศ ในการ
เฉลิมพระชนมพรรษานั้น และหวังใจว่าการอันนั้นได้สำเร็จไป
ด้วยดีแล้ว

(พระปรมาภาชีโย) จุฬาลงกรณ์

พระราชดำรัสสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์

เรามีความขอบใจท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประพาสทวีปยุโรปครั้งนี้เป็นอันมาก ถึงว่าการเสด็จยุโรปครั้งนี้มิใช่ไปทักเสด็จจริง แต่เมื่อคิดถึงระยะทางที่ไกล และกันดารทั้งภยันตรายต่างๆ ซึ่งอาจจะมิจะเป็นได้ด้วยโลกธาตุและเหตุอื่นๆ และที่สุดเมื่อคิดว่าพระองค์และพระบรมสุขของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นสิ่งสำคัญของชาวเราและบ้านเมืองของเราเพียงใด ก็ย่อมแลเห็นได้ว่าหน้าที่ระวางเหตุการณ์ต่างๆ ในเวลาที่เสด็จไปครั้งนี้เป็นการสำคัญมาก ที่ท่านทั้งหลายได้ติดตามเสด็จไปพิทักษ์รักษาและสนองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยความจงรักภักดีต่อใต้ฟ้าละออธงชาติพระบาท และได้อุทิศสำหรับรักษาการตามหน้าที่เรียบร้อยตลอดมาจนเสด็จกลับคืนพระนครครั้งนี้ ชั่วว่าเป็นความชอบความดี และเป็นเกียรติยศแก่ท่านทั้งหลายอันสมควรจะสรรเสริญยิ่งนัก ในส่วนตัวของเรา ท่านทั้งหลายย่อมจะเข้าใจได้ว่าพระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่หัวเปรียบดุจดวงชีวิตของเรา ที่ท่านทั้งหลายได้ ช่วยกันพิทักษ์รักษาสนองพระเดช พระคุณในพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ทรงเป็นสุขสำราญตลอดทางกันดารจน
เสด็จกลับคืนพระนครนั้น ก็เหมือนหนึ่งท่านทั้งหลายได้ช่วย
ป้องกันชีวิตของเราตลอดมา จึงขอบคุณท่านทั้งหลายเป็นอันมาก

เมื่อเราระลึกถึงคุณของท่านทั้งหลายทั่วเกล้าเราดั่งว่ามานี้ จึง
ได้สร้างเหรียญราชินีขึ้นโดยฉะเพาะและได้รับพระราชทาน พระ
บรมราชานุญาตในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะได้ให้แก่ท่าน
ทั้งหลายในเวลานี้ จงรับไว้ประดับกายเป็นที่ระลึกถึงที่เราขอบ
คุณท่านทั้งหลายในครั้งนสืบไปทุกๆ คน เทอญ

คำกราบบังคมทูล

ในการเปิดโรงเรียนเบญจมราชูทิศ

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้า ฯ

ในนามของบรรดาผู้ที่ได้อุดหนุนแก่การตั้งโรงเรียน ซึ่งได้
พร้อมกันมาคอยเฝ้าทูลละอองธุลีอยู่ ณ ที่นี้ มีท่านผู้หญิงตัว
เป็นหัวหน้า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระ
กรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความซนซมยินดีเป็นล้นเกล้าฯ
ที่ได้ ฝ่าละออง ธุลี พระบาท ทรง พระราช อุตสาหะ เสด็จ พระราช

ดำเนินมาเพื่อจะทรงเปิดโรงเรียนนี้ให้เป็นสวัสดิมงคล กับทั้งได้
 ทรงพระ มหากรุณา รับดำรงใน ตำแหน่งนายกของโรงเรียน ด้วย
 กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรู้สึกความมั่นคงที่จะพัฒนาถาวร
 เป็น ประโยชน์ อันใหญ่ยิ่ง แก่ เหล่าตฤณ กุมารทั้งหลาย ต่อไปสิ้น
 กาลนาน โรงเรียนนี้แรกจะเริ่มขึ้นก็โดยความศรัทธาของผู้หญิง
 ที่มีความระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระ ปรมิน
 ทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบิรมหาราชด้วย
 ความจงรักภักดี และมั่นอยู่ในกตัญญูกตเวทีธรรมเมื่อเวลา
 แรกเสด็จสู่สวรรคต เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปถวายสนองพระเดช
 พระคุณ ในเวลานั้นสังเกตดูคิดกันทั่วไปเป็นหลายสิ่งหลายอย่าง
 ด้วยความเศร้าโศกาลัย บ้างก็คิดสร้างสะพาน บ้างก็คิดสร้าง
 โรงพยาบาล บ้างก็คิดสร้างที่ตั้งอุทกทาน เป็นการใหญ่บ้างเล็ก
 บ้าง ก็ได้สำเร็จลุล่วงไปบ้างแล้ว โดยฉะเพาะการตั้งโรงเรียนนี้
 ที่ได้จัดการพยายามจนตลอดได้โดยเร็วพลัน ทันเบ็ดในอภิลักขิต
 สมัยคล้ายกับวันสวรรคตรอบต้นชอบด้วยกาลเวลา มีผู้นิยมยินดี
 ส่งบุตรหลานเข้ามาโรงเรียนจนถึงวันรื้อยเศษแล้ว และกำลัง
 ส่งมาเสมอจนต้องขอให้ออไว้ ทั้งนี้ด้วยอาศัยพระบารมีใต้ฝ่า
 ละออของพระบาทปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ทราบเกล้าฯ อยู่โดยดีแล้วว่า การตั้งโรงเรียนผู้หญิงใต้ฝ่าละออ

ชุดพระบาทได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ อุปถัมภ์บำรุงมาหลาย
โรงเรียนแล้ว มีโรงเรียนราชินี โรงเรียนเสาวภา และแพทย์
พระดุจครรภ์เป็นต้น พระราชสงเคราะห์ในการตั้งโรงเรียนผู้หญิง
นี้ย่อมเป็นคุณเป็นประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง   ธรรมดาผู้หญิงไม่ว่า
ประเทศใดมีมากกว่าผู้ชายเสมอ โดยจะเพาะในพระราชอาณา
จักรสยาม หรือในกรุงเทพมหานครนี้ ตามบัญญัติสามะโนครวัก็มี
ผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เมื่อจะกราบบังคมทูลพระกรุณาตามความ
จริง ผู้หญิงเป็นมารดาของคนทั่วไป ไม่มีข้ออุปพิเศษ และเด็กตั้ง
แต่เยาว์มาย่อมอยู่กับมารดามากกว่าบิดา เพราะบิดาทำราชการ
หรือที่ประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีพ ก็ไปเสียตั้งแต่เช้าจนค่ำ
ถ้ามารดาเป็นผู้ที่ได้เล่าเรียน มีคุณวุฒิคุณสมบัติตลอด ถึงกิริยา
มารยาทดี ก็อาจจะใช้คุณวุฒิคุณสมบัติแนะนำสั่งสอนบุตรให้
มีนิสัยสันดานอันดีมาแต่ยังเยาว์ เสมอว่าได้วางรากเง้าลงไว้ให้
แน่นหนา เมื่อเติบโตใหญ่มีอายุพอจะเข้าโรงเรียนก็จะพอต่อเนื่อง
กันได้พอดี ครุไม่ต้องหนักอกหนักใจ

เพราะฉะนั้น จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการเล่า
เรียนของผู้หญิงให้เจริญขึ้นด้วย ที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรง
พระราชดำริแล้วชอบประกอบทั้งความทรงพระเมตตาอารี มีพระ
ราชหฤทัยเต็มไปด้วยพระกรุณาธิคุณเป็นเบื้องต้น ทรงสละพระ

ราชทรัพย์นับด้วยหมื่นแสน พระราชทานเกือกกลแก่โรงเรียนสตรี
เป็นหลายโรงรวมทั้งโรงเรียนนี้ด้วยนั้น ถิ่นนับเนื่องเข้าในสังกัดกฤ
ทานประการหนึ่ง พระราชกุศลบุญราศีสืบสืบคงจะตามสนอง
ทั้งในภพนี้และภพหน้า การสำเร็จเร็วพลันของโรงเรียนที่จะพระ
ราชทานนามว่า “โรงเรียนเบ็ญจมราชูทิศ” นี้ สำเร็จเร็วพลัน
ปราศจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลายฉันใดขอให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาท เสด็จดำรงอยู่โดยปราศจากพระอุปสรรคขัดข้อง กล่าวคือ
ปราศจาก พระโรคพาหิรทั้งหลาย แม้ว่าจะมีขึ้นก็ ขอให้หายเร็ว
พลันฉันนั้น พระราชประสงค์จ้านงหมายของใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทผู้ทรงทะนุบำรุงโรงเรียนนี้ก็ดี และความประสงค์ของผู้ที่
ได้เกือกกลแก่โรงเรียนด้วยสถานที่บ้าง ด้วยทรัพย์และเครื่องเรียน
บ้าง โดยมีพระทัยมีใจเอ็นดูกรุณาแก่เหล่าครูณูกุมารก็ดี เพื่อที่
จะทรงพระราชอุทิศ และอุทิศนิยกุลศถาวรสสนองพระเดชพระ
คุณพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว แม้นพระองค์เสด็จสถิตอยู่ในทิพาลัยอมรพิมานหรือ
สถานพิภพใดๆ ขอได้ทรงทราบด้วยทิพย์จักขุทิพย์โสตนญาณ และ
ทรงรับอนุโมทนาส่วน พระราชกุศลและกุศลทักษิณานุปทานนี้โดย
ทรงพระโสมนัสอันดีแล้ว ทรงแบ่งการกุศลพระราชทานแก่ผู้
ที่ตั้งอยู่ในความกตัญญูกตเวทีทั้งหลาย ให้ได้ความเกษมสุข
สำราญทุกทีพาราตริกกาล

เวลานี้สมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานอภัยเชิญเสด็จใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงชักเชือกซึ่งจะได้นำถวายณบัดนี้เปิดผ้าคลุมนามโรงเรียนเป็นพระฤกษ์ เพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่โรงเรียนและนักเรียนต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

โรงเรียนเบ็ญจมราชูทิศ

ณวันที่ ๒๓ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๓๐๐

พระราชเสาวนีย์ตอบ

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาพบท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้อุดหนุนในการตั้งโรงเรียนนี้ คือท่านผู้หญิงตลับเป็นหัวหน้ากับทั้งได้ฟังถ้อยคำของท่านเจ้าพระยาอมราชกล่าวในเวลานี้ เป็นที่จับใจเป็นอันมาก การอุดหนุนบำรุงสตรซึ่งเป็นเพศเดียวแก่ตนเพื่ออุดหนุนชาติ และบ้านเมืองซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเราทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้มีความพอใจที่จะกระทำอยู่เสมอ และได้ทำมาจนนับได้ว่าเห็นผลแล้วตามคำท่านเจ้าพระยาอมราชกล่าวก็เป็นพะยานอยู่ว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่พอใจอุดหนุนเพศของตนที่ได้เกิดร่วมชาติกันมาแล้วเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นในการที่ท่าน

ทั้งหลายได้มีน้ำใจ ระลึก ถึงพระมหากษัตริย์คุณ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระบิรมหาราชของเราทั้งหลาย ที่ได้เสด็จสวรรคต ละเราผู้เป็นข้าพระบาทไว้ให้ท่วมไปด้วย ความเศร้าโศก ได้พร้อมใจกันบริจาคทรัพย์ตั้งโรงเรียนสตรีขึ้น ดำเนินเพื่อฝึกสอนดรุณกุมารีให้ได้รับความรู้สำหรับไปปฏิบัติตนใน ทางที่ชอบ ประกอบการหาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม และเป็นประโยชน์แก่ชาติที่จะได้บำรุงความสุขซึ่งกันและกัน และอุทิศส่วน กุศลถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็น สิ่งเชิดชูพระเกียรติยศ และพระ มหากษัตริย์คุณ ด้วยความกตัญญู กตเวทีต่อพระบิรมหาราชของเราทั้งหลายนั้น ยิ่งกระทำให้ทั่วความ พอใจของข้าพเจ้ามากขึ้นอีกทางหนึ่ง และขอบใจท่านทั้งหลาย หนักหนาที่ได้ต่างพากันระลึกถึงพระเดชพระคุณพระเบญจมราชา แล้ว และคิดกระทำเครื่องเฉลิมพระนามาภิไธยให้ตั้งอยู่ถาวร กาล โดยเหตุว่าโรงเรียนนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่ชาติและกรุง สยามเพียงใดก็ไม่พักจะต้องกล่าวอธิบาย ด้วยท่านทั้งหลายคง ย่อมจะทราบประโยชน์ชัดแล้วว่าจะมีประการใด จึงได้พร้อมใจ กันคิดกระทำขึ้น และขอให้ข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้พอใจในการเล่าเรียน ของสตรีเป็นนาคิกานในโรงเรียนนี้ ฝ่ายข้าพเจ้าก็ยินดีและเต็ม

ใจจะอุดหนุนจนตลอดเวลาที่จะเป็นไปได้จนเต็มกำลังและความ
 สามารถ และหวังว่าท่านทั้งหลายบรรดาผู้ที่มีความกตัญญูตักเตือน
 ต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรู้สึกรักชาติบ้าน
 เมือง คงจะมีน้ำใจอุดหนุนโรงเรียนเสมอเพื่อให้เจริญอยู่ไม่สิ้นสุด
 ได้ และขออนุโมทนาในส่วนกุศลของท่านทั้งหลาย และขออวย
 พรให้มีความสุขทุกถ้วนหน้านิราศสรรพภัย ขอให้โรงเรียน
 นี้จะถาวรชั่วกาลนานอย่ามีเวลาเสื่อม แม้แต่สักเล็กน้อยก็ขอ
 อย่าได้เป็นไปได้ ในที่สุดนี้ขอขอบใจท่านเจ้าพระยาบรมราชและ
 ท่านผู้หญิงตลับ ที่ได้ตั้งใจจัดการโรงเรียนนี้โดยรุกรันให้สำเร็จ
 ได้เปิดรับคนเข้าโรงเรียน เหมาะกับเวลาที่คล้ายกับวันที่เรา
 ทั้งหลายได้รับทุกข์สาหัส และได้มาประชุมพร้อมกันถวายพระ
 ราชกุศลพระเบญจมราชา ซึ่งเป็ดยมหาราชของเราทั้งหลาย
 ณเวลานั้น

คำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคล (๑)

ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

เมื่อพระชนมายุครบ ๕๐ พรรษา (พ.ศ. ๒๔๕๖)

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

พระบรมวงศานุวงศ์ ขอพระราชทานพระราชมงคล
ถวายพระพรด้วยความชื่นชมโสมนัสในอภิธำมิตสมัยมหามงคล
ที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จดำรงพระชนมายุสถาพรมาถึง
แห่งศตพรรษา อันนับว่าได้ทรงพระบรมฤทธิ์มหาคุณเขตต์ ๑
ซึ่งควรจะเป็นเหตุให้บังเกิดพระปิติปราโมทย์ และเป็นความ
ชื่นยินดีแก่บรรดาผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ทั่วไป

ในส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ เพราะเป็นพระประยูรญาติอัน
สนิท และมีกิจทุกข์สุขส่วนสกุลวงศ์ ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอยู่เป็นธรรมดา ความรู้สึกโสมนัส
ยินดีในสรรพวิสวัสดิ์พัฒนามงคล คือพระชนมายุสถาพรเป็นต้น
ซึ่งบังเกิดมีแก่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงย่อมผิตกับผู้อื่น แม้

(๑) สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ทรงอ่านถวายในนามพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า

จะคำนึงอย่างเดียวเพียงที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทใต้ทรงพระกรุณา
 อารี พระราชทานพระราชูปถัมภ์บำรุงและสงเคราะห์แก่พระ
 บรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง ตลอดจนกระหังครอบครัว มีบุตร
 ภรรยาเป็นต้น เป็นอเนกประการมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ก็
 พอเป็นเหตุที่จะบังเกิดชื่นชมยินดีด้วยระลึกถึงพระคุณของใต้ฝ่า
 ละอองธุลีพระบาทอยู่ทั่วกัน แต่ยังมีเหตุอย่างอื่นซึ่งทำให้พระ
 บรมวงศานุวงศ์ระลึกถึงพระคุณของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ยิ่ง
 กว่าที่ใต้ทรงพระกรุณามาแก่ตน เหตุนี้คือเมื่อระลึกไปถึงที่ใต้ฝ่า
 ละอองธุลีพระบาท ได้ทรงบำเหน็จวัตรปฏิบัติสนองพระเดช
 พระคุณสมเด็จพระภักดีตามหาปิยราช พระบาทสมเด็จพระจุล
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงช่วยพระราชธุระและทรงปฏิบัติให้
 ทรงเป็นสุขสำราญตลอดจนทรงรักษาพยาบาลตามหน้าที่ ถึง
 อย่างวิเศษที่สุดที่จะพึงเป็นได้ อีกข้อ ๑ คือซึ่งได้ทรงบำรุงเลี้ยง
 พระราชปิโยรสทั้งหลาย โดยพระวิริยปรีชาญาณอย่างสุขุมคัมภีร
 ภาพ เพื่อความมั่นคงและเจริญพระเกียรติยศของบรมราชจักรี
 วงศ์วัตรปฏิบัติของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในข้อนี้ ก็มีผล
 สำเร็จอย่างวิเศษที่สุดที่จะเป็นได้ จนได้ทรงทอดพระเนตรเห็น
 สมเด็จพระบรมราชวโรรสได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสันตติ
 วงศ์ ดำรงสยามพิภพสืบมาจนกาลเป็นพระราชมหากษัตริย์
 พระองค์ ๑ ซึ่งเป็นที่รักใคร่ของพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดลงไปจน

ข้าพเจ้านอกราชการ และอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง แม้
พระราชปิโยรสพระองค์อื่น ๆ ก็ได้เป็นกำลังช่วยพระราชกิจจา
นุกิจในสมเด็จพระเชษฐาธิราช และเป็นกำลังของราชการบ้าน
เมืองเป็นอันมาก พระคุณทั้ง ๒ ข้อตั้งพรรณนามานี้ยังไม่เคยมี
ขัตติยราชนารีพระองค์ใดในพระบรมราชวงศ์ที่จะเสมอเหมือนได้
ฝ่าละอองธุลีพระบาท ควรเห็นว่าพระองค์เป็นนารีรัตนในบรมราช
จักรีวงศ์พระองค์ ๑ ซึ่งพระเกียรติยศจะปรากฏต่อไปชั่วกาลปาวสาน

ยังมีเหตุอีกอย่าง ๑ ซึ่งกระทำให้งงเกิดความชื่นชมโสมนัส
แก่พระบรมวงศานุวงศ์ในงานเฉลิมพระชนมพรรษาใต้ฝ่าละออง
ธุลีพระบาทคราวนี้ ที่แลเห็นพระปิติโสมนัสของพระปิยราช
วโรรสทั้งหลาย มีสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์สมเด็จพระมยุรกเกล้า
เจ้าอยู่หัวเป็นประธาน ได้ช่วยกันทรงชวนถวายจัดการงานต่าง ๆ
สนองพระเดชพระคุณใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท โดยเต็มพระกำลัง
และพระอุตสาหะทุกอย่างที่จะทำได้ เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศ
สนองพระคุณและให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสะดวกพระหฤทัยใน
การที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลครั้งน เป็นความกตัญญูทุกตัว
อย่างยอดของสรีรมงคล ซึ่งไครทราบและได้แลเห็นแล้วก็จะ
ต้องยินดีและอนุโมทนาพากันชมพระจริยาวัตรทั่วไป

เมื่อสวัสดิมงคลประกอบด้วยคุณและความดีต่างๆ ดังกราบ
บังคมทูลมา อันล้วนเป็นการที่จะประสบพบเห็นได้ด้วยยาก

มามชนแก่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทดังนี้ พระบรมวงศานุวงศ์
ทั้งหลายจึงพากันชื่นชมยินดีขอพระราชทานถวายพระพรแด่ใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาท ขอให้ทรงเจริญพระชนมายุยืนนาน ทรง
เกษมสำราญนิราสไร่ ไรคาพาธอุปถัมภ์อันตราย ขอให้ทรงเป็นสุข
สำราญทั้งพระวรกาย และพระราชหฤทัยอยู่เป็นนิจ สรรพกิจ
การอันใดซึ่งมีพระราชประสงค์ จงประสิทธิ์ดังพระราชหฤทัย
จำนง ขอให้ทรงไพบูลย์ในพระราชลาภและพระเกียรติยศอยู่
เป็นนิจการ ขอให้ทรงสถิตเป็นประธานแก่นิกรนรในพระ
ราชวงศ์อนงคนาฏราชบริพารต่อไปตลอดกาลนาน เทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์

หม่อมฉันขอบพระทัยเป็นอันมาก ที่ได้ทรงประทานพร
แทนพระบรมวงศานุวงศ์ในวันเกิดครั้งนี้ และได้ทรงยกย่อง
หม่อมฉันด้วยทรงพรรณนาคุณความดี มีใจความตามคำไทย
สามัญอย่างสังเขปที่สุดว่า หม่อมฉันเป็นลูกดี ๑ เมียดี ๑ แม่ดี ๑
ทั้งสามสมัยที่เป็นมาในชีวิตของหม่อมฉันดังนี้ เป็นที่จับใจของ
หม่อมฉันเป็นอันมาก เมื่อพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย พร้อม
พระทัยกันได้ทรงประกาศคุณความดีของ หม่อมฉัน เช่นนี้ แล้ว
หม่อมฉันจะปฏิเสธเสียไม่ได้เลย หม่อมฉันเต็มใจรับพระวจา

ที่ทรงพรรณนาทั้งนี้ ว่าเป็นพระพรและเป็นพระยานสำคัญมั่นคง
ที่พระบรมวงศานุวงศ์ทรงพระเมตตาตรัสใคร่ในตัวของหม่อมฉันนั้นเป็น
อย่างยิ่งแล้ว

ถ้าตัวของหม่อมฉันซึ่งเป็นแต่ผู้หญิง ได้ประพฤตินมาจน
สามารถให้ทรงเห็นว่าเป็นผู้มีคุณความดีทั้งสามประการนั้นแล้ว
ก็อาศัยเหตุที่หม่อมฉันมีแม่ดี และได้ถือตามและทำตามพระ
บรมราชาบาทของทูลกระหม่อม และของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง กับทั้งคำสอนของแม่เป็นหลักเสมอมา เพราะ
ฉะนั้นคนเราทั้งหลายจะเป็นบุตรดีได้เพราะประพฤติตามคำบิ
ดา มารดา จะเป็นภริยาดีก็เพราะประพฤติตามคำสามี จะเป็น
มารดาดีได้ก็เพราะรักบุตรเสมอเหมือนเป็นดวงตาดวงใจของตน
และรู้จัก บริหารรักษา และ ฝ่อ น ปรนตาม คำ สอน สืบมาแต่ก่อน
เท่านั้น

ขอซึ่งรับสั่งว่าเพราะคุณความดีของหม่อมฉันอันนี้ จึงมี
ผลสำเร็จอย่างวิเศษที่สุดที่จะเป็นได้เท่านั้น หม่อมฉันขอทูลว่า
หม่อมฉันได้รู้สึกอยู่ในใจเสมอแล้ว ว่าแม้ตัวของหม่อมฉันจะได้มี
ความพยายามอุตสาหะสักเท่าใดๆ ก็ดี แม้ว่าพระบรมวงศา
นุวงศ์ไม่ได้ทรงช่วยอุดหนุนด้วยความสามัคคีเหมือนเช่นได้มีมา
แต่ก่อน จนทุกวันนี้แล้ว ก็ยากที่จะเป็นผลอันสำเร็จตลอดได้
หม่อมฉันขอประทานโอกาสครั้งนี้จะแสดงความขอบพระคุณต่อ

ฝ่าพระบาทเป็นต้นไปจนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงทุก ๆ พระองค์
ที่ได้ทรงพระเมตตารักใคร่นับถือโดยสุจริตอย่างยิ่ง ต่อพระเจ้า
แผ่นดินอันเป็นดวงตาดวงใจของหม่อมฉันอยู่ทุกวันนี้ หม่อมฉัน
ได้เห็นแล้วว่า การที่เป็นได้ดังนี้ ก็ด้วยทรงมีความจงรักภักดี
และทรงถือตามทำตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงสืบต่อมา นับว่าเป็นความสามัคคีอันประเสริฐ
ยิ่งนัก หม่อมฉันเชื่อมั่นว่าพระบรมวงศานุวงศ์คงจะทรงเห็น
ด้วยกับหม่อมฉันว่า เมื่อความสามัคคีเช่นนี้ยังมีอยู่ตราบใด
พระบรมราชวงศ์จักรีนั้นคงจะมีความเจริญยิ่งขึ้นอยู่เสมอไปจนตราบ
นั้น หม่อมฉันขอขอบพระทัยอีกครั้งหนึ่ง และขอให้
พระบรมวงศานุวงศ์จง ทรงพระเจริญ ยิ่ง ๆ ขึ้นเป็นอนันตสาธารณ
ต่อไป เทอญ

คำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคล ของข้าทูลละอองธุลีพระบาท^(๑)

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนพร้อมด้วย
บุตรภรรยาญาติเหล่าผู้หญิง ซึ่งมีตำแหน่งเฝ้าทูลละอองธุลีพระ
บาท มีกมลปราโมทย์พร้อมกันมาสู่สมาคมในพระราชฐานเวลานี้

(๑) เจ้าพระยาอมราช อำนวยถวายในนามข้าราชการ

เพื่อจะขอพระราชทานพระราชวโรกาสถวายพระพรพัฒน์มงคลและ
อนุโมทนาพระราชกุศล ซึ่งทรงบำเพ็ญในอภิรักษ์จิตสมัย เสมอ
ด้วยพระราชสมภพ ครบรอบปีที่ ๕๐ ซึ่งเสด็จดำรงพระชนม์มาโดย
สวัสดิภาพ ถึงกิ่งร้อยปี ตามประเพณีนิยมว่าเป็นวันวัฒนาอุดมมงคล
เชตต์ ๑ ซึ่งควรยินดี

บรรดาผู้ที่พร้อมกันมาในวันนี้ ได้มอบฉันทานุมัติให้ข้าพระ
พุทธเจ้ากราบบังคมทูลด้วยมีความจริงหลายอย่างซึ่งอาจจะทรง
พระราชดำริเห็นได้โดยพระปรีชาญาณ ว่าเหตุใดบรรดาข้าพระ
พุทธเจ้าทั้งหลายจึงมีความชื่นชมโสมนัสในสรรพเหตุ อันเป็นการ
เพิ่มพูนพระเกียรติยศและเจริญราชสิริสวัสดิ์พัฒน์มงคลในใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงโดยมาก เกิดมาแต่บรรพบุรุษ
ซึ่งเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท แห่งสมเด็จพระมหากษัตริราช
ในพระบรมราชจักรีวงศ์ แม้ที่มัวอยู่ในเวลานี้ ยังมีผู้ที่ได้เคย
สนองพระเดชพระคุณมา ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และโดยมากเป็นผู้ที่
สมเด็จพระภักดีตามหาвахพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ได้ทรงชุบเลี้ยงมาเป็นเดิมและทุก ๆ คนล้วนรับราชการสนองพระ
เดชพระคุณอยู่ด้วยสวามิภักดิ์รักใคร่ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอัน
ประเสริฐ แม้เพียงระลึกถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนก
นาถ สมเด็จพระบรมราชภักดาและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ที่ได้มีมาแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
เท่านั้นก็พอที่จะให้บังเกิดความปีติยินดีตั้งใจถวายพระพรต่อใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาทอยู่ทั่วหน้า

แต่ความจริงยังมียิ่งกว่านั้น ด้วยบรรดาข้าทูลละอองธุลีพระ
บาทตลอดจนบุตรภรรยา ย่อมรู้สึกและยังจำได้อยู่ด้วยกันว่า
ตั้งแต่เมื่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เสด็จดำรงพระเกียรติยศเป็น
สมเด็จพระอัครมเหสี แห่งสมเด็จพระปิยมหาราชาราชิราชพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระเมตตาอารีต่อบรรดา
ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั่วไปมิได้เลือกหน้า เวลามีโอกาสที่จะ
ทรงเกื้อหนุนผู้หนึ่งผู้ใดได้เมื่อใด ได้ทรงพระกรุณาเกื้อหนุนด้วย
ประการต่าง ๆ ตลอดจนถึงบุตรภรรยา ก็ได้รับพระราชทาน พระ
ราชานุเคราะห์ เป็นอเนก ปริยายเหลือ ที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้
ได้ทรงพระกรุณาแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทมาอย่างนั้นตลอดจน
กาลทุกวันนี้ พระคุณเป็นล้นเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

พระคุณของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ไม่ใช่จะมีแต่แก่บรรดาข้าราชการส่วนเดียว ถึงอาณาประชาราษฎร์ที่ได้รับประโยชน์ และความ สุขจากผล แห่งพระกรุณาคุณของใต้ ฝ่าละอองธุลีพระบาท เป็นต้นว่า เช่นได้ความรู้จากโรงเรียนทั้งหลายที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงจัดตั้งขึ้นก็ดี ผู้ที่พ้นภัยอันตรายหายเจ็บไข้ไปจากโรงพยาบาล ที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงสถาปนาและทำนุบำรุงนั้นก็ดี แม้ที่สุดผู้ที่ได้เคยเป็นทารกเกิดในโรงพยาบาล และที่รอดพ้นภัยพิบัติด้วยความบริหารของแพทย์ผดุงครรภ์ ซึ่งการฝึกหัดตั้งขึ้นโดยกระแสพระราชดำริและพระราชบริจจาคของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทก็ดี ถ้าจะนับจะประมาณจำนวนราษฎรซึ่งได้รับความสุขและประโยชน์ จาก พระราชานุเคราะห์ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในเวลานี้ก็จะมีมากกว่ามาก คนเหล่านั้นถึงไม่สามารถจะเข้ามาสู่ที่เฝ้าได้ในเวลานี้ก็ดี เมื่อได้ทราบข่าวอภิลักขิตมงคลมีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท คงจะพากันอวยชัยถวายพระพรทูลทวนซ้ำเหมือนกับความรู้สึกลงในน้ำใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เข้ามาถวายพระพรอยู่ในเวลานี้

สมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงพระพุทธภาษิตไว้ว่า สวัสดิมงคลอันจะเป็นเหตุให้เกิดวิมุลยผล มีความเจริญชนมายุยืนนานเป็นต้น ย่อมบังเกิดแต่จิตต์อันผ่องแผ้ว

พ้นจากอุปกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง ความข้อน้ำพระพุทธร
เจ้ามาคิดด้วยเกล้า ๆ เห็นว่า ถ้าใตฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรง
ระลึกดูในเวลานี้ ถึงคุณประการซึ่งได้ทรงบำเพ็ญมาให้บังเกิดประ
โยชน์ และความสุขแก่ประชาชนทั้งหลายทุกประการ ซึ่งสามารถ
จะกล่าวได้ว่า แม้ใตฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทอดพระเนตรไป
ยังสารทิศใดในเวลานี้ ก็จะได้ทอดพระเนตรเห็นสิ่งซึ่งประกอบ
ด้วยคุณและประโยชน์อันเป็นผลที่ได้ทรงพระอุตสาหะบำเพ็ญมา
โดยพระกรุณาธิคุณ มียุ่มีมากน้อยทั่วทุกทิศานุทิศและจะ
นับประมาณผู้ซึ่งได้รับพระราชทานประโยชน์จากพระราชกุศลที่
ทรงบำเพ็ญนั้นไม่ถ้วนได้โดยแท้จริง ข้อนเป็นมหามงคลอัน ๑
ซึ่งผ่องแผ้วพ้นอุปกิเลส ควรทรงระลึกเฉลิมพระราชศรัทธาในเวลา
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในครั้งนี้ และเป็นความชื่นชมยินดีของ
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ที่เกิดมาได้ประสบพบเห็นสมเด็จพระ
บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ผู้ทรงพระคุณแก่คน
ทั้งหลายเห็นปานฉะนี้

สมเด็จพระบรมโลกนาถ ผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์ ประกอบแล้ว
ด้วยพระมหากรุณาธิคุณยังมีทั้งหลายทั้งปวงให้เต็มเพื่อประโยชน์แก่
สรรพสัตว์ทั้งหลาย ถึงความตรัสรู้อันอุดม ด้วยคำสัตย์นี้ ขอ
สรรพสัตว์ดีชัชมงคล จงมีแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี
นาถพระบรมราชชนนี ผู้ทรงประคับด้วยพระกรุณาคุณอันพิเศษ

ให้ทรงเจริญพระชนมยั่งยืนยิ่งเขตต์อายุขัย ทรงสำราญไรโรคาพาธ
 ทรงพระเจริญพระราชอิริยาบถสุขทุกทีวาวาร ให้ได้ทอดพระเนตร
 เห็นแต่กิจการอันเจริญอยู่เป็นนิตย์ ทั้งขอบันดาลให้เทพเจ้า
 ทั้งหลายที่ได้ทรงบูชาแล้วด้วยธรรมพลีและอามิสพลี จงมี
 ฤทธิ์ไม่ตรึงภิลักษาพระองค์สมเด็จพระบรมราชชนนีพระพัน
 ปีหลวง ให้ทรงประสพแต่สิ่งทั้งปวงที่จะบังเกิด สวัสดิ์ศรีสุข
 ทุกประการ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

กรุงเทพมหานคร

วันอังคารที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๖

พระราชดำรัสตอบชาวปัตตานีของรัชกาลที่ ๖

ขอขอบใจข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนพร้อมด้วยบุตรภรรยา
 ญาติเหล่าผู้หญิง ที่ได้มีฉันทานุมัติมอบให้เจ้าพระยายมราชแสดง
 คำอำนวยการในวันเกิดอันครบถ้วนร้อยปีครั้ง ข้าพเจ้ามีความ
 ชื่นชมยินดีรับพรของท่านทั้งหลาย

และขอใจท่านราชทูตผู้แทนรัฐบาลนานาประเทศกับทั้ง

ภรรยาที่ได้แสดงคำอ้อนวณพรามาแล้ว และได้มาในที่ชุมนุมนี้ด้วย

ข้อความซึ่งเจ้าพระยาบรมราช ยกชนกล่าวคุณความดีของ ข้าพเจ้าว่ามีแก่ ข้าราชการทั้งบุตรและภรรยาและอาณาประชาราชนั้น ก็เป็นสิ่งที่ชักนำให้บังเกิดความปิติยินดีเป็นอันมาก บรรดาการที่ข้าพเจ้าได้กระทำมาจนมีผลดังที่ท่านกล่าวนี้ ก็ย่อมอาศัยอยู่ด้วยเหตุสำคัญอย่างยิ่ง คือ ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นหลักเป็นต้นที่มิให้ผิดแผกแตกต่างจากพระราชกระแสนั้น ๆ เลยเป็นอันขาด

ข้าพเจ้าขอเอาโอกาสนี้ เพื่อจะแสดงความขอบใจของ ข้าพเจ้าต่อท่านทั้งหลายทั้งปวงผู้ที่ได้มีความจงรักภักดี และมีความสามัคคีปลงใจต่อราชการโดยสุจริต มิได้คิดเอาใจออกหากจากราชการของพระมวงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้มีความเจริญรุ่งเรืองสมบูรณ์แก่บ้านเมืองของเรา และให้เป็นประโยชน์และความสุขของอาณาประชาราชนในพระราชอาณาจักรนี้

คุณคือความจงรักภักดีของท่านทั้งหลายต่อเจ้านายของตนนี้ เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้ามีความชื่นชมยินดีและระลึกขอบใจอยู่เสมอ ยิ่งนัก ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายทั้งปวง จงมีความเจริญสุขสวัสดิ์พัฒนามงคลทุกประการ เทอญ

คำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคล
ของพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายใน^(๑)

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันได้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ในทูลนี้ ขอพระราชทานกราบบังคมทูลแสดงความยินดีในการ
ที่ฝ่าละอองธุลีพระบาทมีพระชนมพรรษาได้กึ่งแห่งศตวรรษกาล
บริบูรณ์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายทานบริจาคในพระภิกษุ
สงฆ์ และโปรดให้ตั้งทานศาลาเป็นสาธารณแก่ประชุมชนทั่วไป
การที่ทรงพระปรารภพระชนมายุอันทรงพระเจริญวัย แล้วและ
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทั้งนี้ ต้องตามจารีตโบราณบัณฑิตได้
ประพจน์มา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอพระราชทานอนุโมทนาใน
พระราชกุศลซึ่งทรงบำเพ็ญครั้งนี้ อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อม ให้มีการเลี้ยงผู้ที่เป็นสหชาติเกิดร่วมปีพระชนม
พรรษา และพระราชทานสิ่งของเป็นที่ระลึกแก่พระบรมวงศานุวงศ์
และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ขอนี้ก็เป็นการแสดงพระมหากรุณา

(๑) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ กรมบังคมทูลถวายในนามของพระบรม

วงศานุวงศ์กับข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน

คุณอันยิ่งใหญ่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาระลึกถึงพระราชจริยา
ของฝ่าละอองธุลีพระบาท ย่อมมีพระเดชพระคุณแก่ชนทั้งปวง
ทุกหมู่เหล่า เพราะประกอบด้วยสังคหวัตถุสี่ประการ กล่าวคือ
พระราชทานพัสดุเงินทองต่าง ๆ และมีพระวาทรงแสดงพระ
เมตตาปราณีเป็นที่เจริญใจ และทรงเกื้อในสรรพสิ่งที่จะเกิดคุณ
ประโยชน์และทรงประพฤติพระองค์เสมอไม่ทรงถ้อในความผิดพลั้ง
ต่ำสูงอย่างใดอย่างหนึ่ง และพระราชจริยาอย่างอื่นอันเป็นสัม
มาปฏิบัติหน้าที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ ย่อมเป็นที่พึ่งที่เคารพ
ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อได้เสด็จดำรงมาถึงสมัยอันเป็นที่
ควรยินดีเช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงย่อมมีความโสมนัสบันเทิง
ใจยิ่งนัก จึงพร้อมกันขอพระราชทานกราบบังคมทูลถวายชัยมงคล
ด้วยอภิสัตยาธิษฐานคุณพระรัตนตรัยและความสุจริตภักดีของข้า
พระพุทธเจ้าเป็นที่ตั้ง ขอให้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงบรรเทา
จากสรรพทุกข์โรคาพาธ ภัยเวรและความโศกศัตรรู้นี้ทั้งปวง
อันตรายทั้งหลายเป็นอเนกประการจงเสื่อมสิ้นไป ขอให้บริบูรณ์
ด้วยพระราชทรัพย์ พระราชาภอันเป็นส่วนสวัสดิ์ และเจริญสุข
พระกายสบายพระราชหฤทัย และทรงจำเริญกำลังพระกาย และ
กำลังพระปรีชาญาณ พร้อมด้วยสิริโสภาคย์ มีพระชนมายุยืนนาน
มีพระพรรณสรีระอันผุดผ่องใส ไพบูลย์ด้วยเครื่องอุปโภค ทรง

พระเจริญพระเกียรติยศพระเกียรติคุณ ดำรงอยู่ถึงร้อยพรรษกาล
ขออำนาจสัตยาธิษฐานถวายชัยของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จง
ประสิทธิ์ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททุกประการ ขอเดชะ

พระราชดำรัส

ตอบกรมหลวงสมรรัตนศิริเศรษฐี

หม่อมฉันมีความยินดีรับพระพร ที่ทรงรับฉันทานมัตริมา
แสดงแทนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายใน ซึ่งได้มา
ประชุมในที่นี้ หม่อมฉันขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลาย
ที่มาในครั้งน

คุณความดีของหม่อมฉันที่ได้ทรงพรรณนาเป็นอเนกประการ
นั้น หม่อมฉันนับถือว่าเป็นพระยานแห่งความที่ได้มีใจรักใคร่
ไม่ตรีต่อตัวหม่อมฉัน นับว่าเป็นสามัคคีธรรมอันประเสริฐยิ่งนัก
การที่ได้บำเพ็ญการกุศลในครั้งนี้เป็นต้นไปจนมีการเลี้ยงผู้ที่เป็น
สหชาติ ซึ่งทรงอนุโมทนามาด้วยนั้น หม่อมฉันขอแบ่งส่วน
กุศลถวายและให้แก่ท่านทั้งปวงด้วย

คุณความดีที่หม่อมฉันได้ปฏิบัติมาดังทรงกล่าวนั้นก็ดี การ
บำเพ็ญกุศลจนเลี้ยงสหชาติจนก็ดี คงจะทรงเห็นได้ชัดเจนแล้ว
ว่า หม่อมฉันได้ถือตามทำตามพระราชกระแสของ พระบาท

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงโดยเคร่งครัดทุกอย่าง ขอให้ทรงวาง
พระทัยว่าตัวหม่อมฉันเป็นผู้หญิงเหมือนกันแล้ว คงจะไม่ละเลย
หรือลืมนึกผู้หญิง ซึ่งนับว่ามีหัวอกอันเดียวกันไปได้เลย

หม่อมฉันมีใจไม่ผิดกับท่านทั้งหลายเหล่านี้ ที่มีประสงค์
อยู่เสมอว่าขอให้พวกผู้หญิงเราทั้งหลายจงประกอบด้วยพรทั้ง๕คือ
อายุ (มีชีวิตอยู่ยืนนาน ๑) วรรณ (มีรูปร่าง ๑) สุข (มี
ความสุข ๑) พล (มีกำลัง ๑) ปฏิภาณ (มีปัญญาและเสียงอัน
ไพเราะ ๑) ทั้งอีกยศศักดิ์ศฤงคารบริวาร และสรรพสิริสวัสดิ
พิพัฒนามงคลทุกประการ เทอญ

คำถวายชัยมงคล ของข้าทูลละอองธุลีพระบาท (๑)

แต่สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง

ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ข้าราชการทั้งฝ่ายเสนาอำมาตย์ราชบริพาร
ทั้งบุตรภรรยา ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคม

---

(๑) คำถวายชัยมงคลนี้เข้าใจว่าเรียบเรียงทูลเกล้าฯ ถวาย ไม่ได้มีผู้กล่าว

ทูลพระกรุณา แสดงความชื่นชมยินดี ในดีที่ตรงกับมงคล
วารแห่งพระราชสมภพของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ในวันอย่างนี้ทุกปีมา เป็นเหตุให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
รู้สึกว่าเป็นวันสำคัญวันหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง
ได้มีโอกาสถวายพระพรแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอันควรแก่
สมัยกาลด้วยความกตัญญูกตเวทีที่ได้รับ พระกรุณาปกแผ่มาโดย
ประการต่างๆ ในระหว่างปี ความยินดีที่ควรกล่าวถึงซึ่งประโยชน์
อันเป็นแก่นสารที่พระราชทานทั่วไปไม่เฉพาะบุคคลเป็นต้นว่า
ถ้าเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานเพื่อสำราญพระราชอิริยา
บถบางคราวหนใด ก็มิได้ประทับเพื่อความสุขเฉพาะพระองค์
ทรงบริจาคราชทรัพย์ให้สร้างสิ่งซึ่งเป็นสาธารณทาน มีการ
สร้างสระน้ำสำหรับบริโภคที่หัวหิน ส่วนในพระนครอันเป็น
ที่ประทับ ก็บริจาคราชทรัพย์ให้สร้างที่อาศัยของคนไข้ใน
โรงพยาบาลอีกหลายแห่ง มีโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นต้น
ตามที่ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ยังขาดอยู่ไม่เพียงพอ
ก็ทรงทะนุบำรุงขึ้นให้บริบูรณ์เพิ่มพูนพระราชกิจอันเป็นกุศลอยู่
เนื่องนี้ นนและเป็นผู้ที่ผั่งดวงจิตต์ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ทั้งปวงให้ระลึกถึงพระกรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นยิ่งกว่าสิ่งใดๆ ที่ได้
พระราชทานโดยเฉพาะตัวหน้ากัน

เมื่อถึงวันอันเป็นมงคลสมัยในปีนี้ จึงบังเกิดความปิติยินดี
มีน้ำใจอันแน่วแน่ ชวนกันตั้งสัตยาธิษฐานยึดเอาคุณพระรัตน
ตรัยเป็นหลัก ทั้งขอผลแห่งความจงรักภักดี และความ
กตัญญูกตเวทีของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถวายพระพรแด่ใต้
ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ขอสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี
นาถ พระบรมราชชนนี ให้ทรงพระเจริญสรพสิริสวัสดิ
พิพัฒน์มงคล พระชนมสุข เกษมสำราญ นิราศไรภัยพิบัติ
อุปัทวทุกข์ทั้งปวง มีพระราชประสงค์จำนงหมายสิ่งใด ๆ ขอให้
สิ่งนั้น ๆ สำเร็จสมดังพระราชประสงค์ทุกประการ เสด็จสถิต
เป็นประธาน ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายซาบหึง จะได้เป็น
ที่เคารพสักการบูชาเป็นนิรันดร์เทอญ.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

วันที่ ๑ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๕

พระราชเสาวนีย์

ตอบคำถวายชัยมงคลของข้าทูลละอองธุลีพระบาท

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้รับคำอำนวยพรของข้าราชการฝ่าย
เสนาอำมาตย์ราชบริพาร ทั้งบุตรภรรยาซึ่งได้มีน้ำใจพร้อมกันมา
แสดงความรื่นเริงบันเทิงใจในวันเกิดของข้าพเจ้าในศกนี้

ข้อความที่ท่านทั้งหลายหยิบยกขึ้นมากล่าว ถึงการกุศลอันเป็นผลประโยชน์ได้แก่คนทั่วไป ที่ข้าพเจ้าได้ประกอบให้เป็นขึ้นในศกที่แล้วมานั้น กระทำให้ข้าพเจ้าเกิดความปิติโสมนัสยิ่งขึ้นอีกเป็นอันมาก ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นว่าท่านทั้งหลายทั้งปวงได้พร้อมเพรียงกันตั้งใจทำราชการฉลองพระเดชพระคุณด้วยความอุตสาหะสามัคคีและสัตย์ซื่อสุจริตมาแล้วนั้น เป็นที่ชื่นชมยินดีแก่ข้าพเจ้าเป็นอันมากนัก ขอขอบใจท่านทั้งหลายทั้งปวงในการดีที่ท่านได้กระทำมาแล้วนั้น และทั้งขอบใจที่ท่านได้อำนวยพรแก่ข้าพเจ้าในครั้งนี้ด้วย

ขอให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงจงมีความสุขและอายุยืนยาวนานประกอบด้วยยศศักดิ์ศฤงคาร และมีความสุขในราชการยิ่งๆ ขึ้นสืบไปเทอญ.

พระตำหนักพญาไท

วันที่ ๑ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

พระราชหัตถเลขา

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

พระที่นั่งอู่ทวยานภูมิเสถียร บางปะอิน

วันที่ ๒๖ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

ถึงเจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล

พรุ่งนี้ฉันจะทำบุญวันเกิดที่ตามนิยม ให้คุณจัดเป็ดรูป
นางพระธรณีที่อู่ทกทาน ซึ่งฉันได้ออกทรัพย์ให้หล่อทำขึ้นสำเร็จ
ตั้งไว้ณเชิงสะพานผ่านพิภพลีลา และขออุทิศที่อู่ทกทานให้เป็น
สาธารณทานแก่ประชาชนผู้เพื่อนแผ่นดิน ได้ใช้กินบำบัดร้อน
และระหายเป็นความสบายตามปรารถนาทั่วกัน เทอญ

(พระบรมนามาภิไธย) เสด็จภา

เจ้าพระยาอมราชกราบบังคมทูล

ในนามของประชาชนทั้งหลายที่จะได้รับพระราชทานอู่ทกทาน

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ด้วยมีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้าฯ มอบที่ตั้งอู่ทกทาน ซึ่ง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นระหว่างถนนราชดำเนิน และ

ถนนราชินีเพื่อเป็นสาธารณทาน เนื่องในงานเฉลิมพระชนม
พรรษาแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ให้ข้าพระพุทธเจ้าผู้เป็นเสนา
บดีกระทรวงนครบาลรับไว้สำหรับประชาชนทั้งหลาย ในบริเวณ
พระมหานครตอนนั้นพระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้
ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชเสาวนีย์เกล้าฯ ไว้ด้วยความปรี
ตินดี

ในนามของประชาชนทั้งหลายที่จะได้รับพระราชทานอุทก
ทานนี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระ
กรุณาว่า ที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงพระราชศรัทธาโปรด
เกล้าฯ ให้สร้างที่ตั้งอุทกทานเป็นรูปนางพระธรณีรัตนมณฑป ด้วย
ลักษณะอันวิจิตรงดงามขึ้นที่อันเหมาะเจริญตาเจริญใจแก่ผู้สัญ
จรไปมาด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นอันมากนั้น ก็ด้วยทรง
หวังตั้งพระราชหฤทัยจะให้ราษฎรที่ผ่านไป มาได้รับพระราชทาน
น้ำอันใสบริสุทธิ์ปราศจากเชื้อโรคโดยสะดวก ทั้งนี้ด้วยความ
ทรงพระเมตตาอารีแก่ประชาชน พระราชกุศลคล้ายอย่างนั้นเมื่อ
ปีกลายก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นณกรุงศรีอยุธยา
โบราณที่แห่งหนึ่ง นับว่าเป็นพระราชกุศลสาธารณทานเป็นคุณ
ประโยชน์อันนักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญอยู่เนืองนิตย์

ขอเดชะอำนาจผลแห่งพระราชกุศลอันล้ำเลิศนี้ และผล
แห่งความ ทรงหวังตั้งพระราช หฤทัยดีต่อ ประชาชนทั้งหลาย ด้วย
ความทรงพระเมตตากรุณา จงบันดาลดลให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาทเสด็จดำรงพระชนม์ชีพอยู่ยิ่งร้อยพรรษากาล โดยปราศจาก
พระโรคอาพาธ ขอให้ทรงประสพแต่สิ่งซึ่งเป็นสุกสิริสวัสดิมงคล
ทุกทีวารাত্রีกาล มีพระราชประสงค์จำนงหมายสิ่งใด ขอให้
สิ่งนั้นสำเร็จสมพระราชประสงค์จงทุกประการ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

(ลงนาม) ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยาบวรราช

กรุงเทพ ฯ วันที่ ๒๗ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

พระราชปราชญ์ที่จะเสด็จยุโรป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์สมเด็จพระปรมิน
ทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
ดำริว่า

ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติมา ได้ทรงพระราชอุตสาห
เสด็จไปทอดพระเนตรการต่างประเทศ ถึงเมืองใหญ่น้อยนอก
พระราชอาณาเขตต์ คือ ประเทศอินเดีย พม่า รามัญ ชวา
ทวิปและแหลมมะลายูนับได้หลายครั้ง ได้ทรงตรวจตราเลือก
สรรแบบแผนขนบธรรมเนียมราชการในบ้านเมืองเหล่านั้น ซึ่ง
เป็นการดีมีทางเจริญแก่บ้านเมืองและอาณาประชาราษฎรนำมาจัด
ขึ้นในพระราชอาณาจักร ให้แลเห็นความเจริญได้แล้วก็หลาย
อย่าง ทรงพระราชดำริเห็นว่าการที่เสด็จประพาสเมืองต่างประ
เทศดังได้เสด็จมาแล้ว แม้เมืองเหล่านั้นเป็นแต่เมืองชนของมหา
ประเทศซึ่งอยู่ในประเทศยุโรป ก็ยังเป็นเหตุให้เกิดการเจริญ
รุ่งเรืองแก่พระราชอาณาจักรได้เป็นอันมาก ถ้าเสด็จได้ถึงมหา
ประเทศเหล่านั้นเอง ประโยชน์ย่อมจะมีขึ้นอีกหลายเท่า ที่จะ
ได้ทรงตรวจตราแบบแผนราชการบ้านเมือง และจะได้ทรงวิสาสะ

คุ้นเคยกับพระมหากษัตริย์รัฐบาลแห่งนานาประเทศใหญ่น้อยใน
ประเทศยุโรป เจริญทางพระราชไมตรีซึ่งมีต่อกรุงสยามให้เรียบ
ร่อยรุ่งเรืองยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนด้วย ได้ทรงพระราชปรารภอยู่เช่น
นี้เนื่องมา ทั้งได้ทรงรับ ถ้อยคำอัญเชิญเสด็จมาแต่พระมหา
กษัตริย์และเจ้านายต่างประเทศก็หลายคราว แต่หากพระราช
ธุระในราชการบ้านเมืองยังหนาแน่นไม่มีโอกาสและเวลาพอจะ
เสด็จได้โดยสะดวก จึงทรงยับยั้งการที่จะเสด็จประพาสยุโรปมา

บัดนี้ทรงพระราชดำริพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ท่าน
เสนาบดีและที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เห็นว่าเป็นโอกาสสมควร
จะเสด็จประพาสประเทศยุโรปได้ จึงได้มีพระบรมราชโองการ
ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ตระเตรียมการทั้งปวง และให้แจ้งข่าวไปยัง
นานาประเทศที่จะได้เสด็จไปประพาสให้ทราบทั่วกัน ต่างประเทศ
ก็ได้ตอบแสดงความยินดีที่จะรับเสด็จให้สมกับพระเกียรติยศทุก
เมือง จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้กำหนดวันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๑๖
เป็นวันพระฤกษ์ที่จะเสด็จออกจากพระนครไปประเทศยุโรป มี
กำหนดเวลาประมาณ ๕ เดือนจะเสด็จกลับคืนสู่พระนคร

ในการที่จะเสด็จประพาสประเทศยุโรปครั้งนี้ ทรงพระราช
ดำริเห็นว่า จะเสด็จไปนอกพระราชอาณาเขตต์นานวันกว่า
ที่เคยได้เสด็จคราวก่อนๆ ถึงทุกวันนี้มีโทรเลขซึ่งอาจจะทราบ

บัณฑิตขอราชการออกไปให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ใน
วันหนึ่งสองวัน และอาจจะรับกระแสพระบรมราชโองการได้
โดยเร็วเหมือนกันนั้นก็ดี ก็ยังทรงพระปริวิตกอยู่ว่า บางที
ข้าทูลละอองธุลีพระบาทและอาณาประชาราษฎร์เข้าขอบเขตสี่มา
ทั้งปวงจะพากันเปลี่ยนเปลี่ยวเปล่าหรือเข้าใจผิดไปต่างๆ จะเป็นเหตุ
ให้เสื่อมเสียราชการและให้ไพร่บ้านพลเมืองได้ความเดือดร้อน
เพราะเหตุฉะนั้น เมื่อได้ทรงปรึกษาหารือพร้อมด้วยท่านเสนาบดี
และที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเห็นพร้อมกันแล้ว จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้จัดการ พระราชพิธีสโมสรสันนิบาตประกาศ
กระแสพระบรมราชดำริและพระราชกำหนด เพื่อบอราชกิจการ
ปกครองพระนครแต่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่ง
เป็นพระราชมารดาแห่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราช
กุมาร ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ดังต่อไปนี้

พระราชพิธีทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

วันที่ ๒๐ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ เจ้าพนักงานได้จัดการในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เชิญพระชัชวาลประจํารัชกาลที่ ๑ กับพระชัชวาลประจํารัชกาลปัจจุบันนี้ และพระชัชเนา โลหะ พระราชลัญจกรต่างๆ ตั้งบนม้าหมู่ทางทิศตะวันออก ด้านเหนือ ด้านใต้ตั้งพระที่นั่งอัฐทิศหน้าวิมานพระสยามเทวราช ด้านเหนือตอนตะวันออกตั้งอาสน์สงฆ์ ด้านใต้ตั้งพระราชบัลลังก์ ด้านตะวันตกตั้งเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ บนพระที่นั่ง ภัทรบิฐ หน้าพระที่นั่งภัทรบิฐตั้งพระแสงศรพรหมศาสตร์พระแสงศรอัคนีวาท พระแสงศรบรรลัยวาท พระแสงจรรักษ์ชัยศรี พระแสงญวนเวียด พระแสงญวนผักทองเกลี้ยง และพระขันทยก กับทั้งเครื่องพระราชพิธีสัจปานกาลพร้อม ตอนตะวันตกใต้ต่อวิมานพระสยามเทวราชตั้งเกาอี้ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ที่ได้รับพระราชทานพานทองเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

เวลา ๔ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกโปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระสงฆ์ ๒๐ รูป มีพระเจ้าน้องยาเธอ

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นประธานเข้าไปในพระที่นั่ง แล้วทรง
จุดเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีลแล้วพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
สัตตปริต พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ถวายอดิเรก
ถวายพระพรลา เวลา ๒ ยามเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๒๐ มีนาคม เวลาเช้าพระสงฆ์ ๒๐ รูปซึ่งเจริญพระ
พุทธมนต์วันก่อนรับพระราชทานฉันทที่พระที่นั่งราชฤดี แล้วมา
ประชุมพร้อมกันที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

เวลาเช้า ๔ โมง ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี
นาถ ขึ้นประทับพระราชบัลลังก์หน้าพระที่นั่งเศวตฉัตร พระบรม
วงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน และ
ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามตำแหน่ง
ชาวประโคมๆ มะโหรที่กัเตรฝรั่ง กรันสุดเสียงประโคมแล้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานกระแสพระราชดำรัสว่า

พระราชดำรัสในที่ประชุม

พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ บรรดาที่ได้
มาประชุมกันในสถานที่นี้ เราให้ท่านทั้งปวงมาประชุมพร้อมกัน

ในเวลา^{นี้} เพื่อจะแสดงความประสงค์ที่เราได้มีความมุ่งหมาย
มาแล้วช้านาน เพื่อจะแสวงหาโอกาสที่จะได้ไปในประเทศ
ยุโรป ด้วยความหวังใจว่าจะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่พระราช
อาณาจักรของเราและตัวเราด้วย

- บัด^{นี้}เราเห็นว่าเป็นเวลาอันสมควร และพร้อมด้วยความ
เห็นชอบแห่งผู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษา^{ราชการ}ทั้งหลายของเรา เราจึง
ได้กำหนดที่จะออกจากพระราชอาณาจักรของเราไปในเร็ว ๆ ^{นี้}

ก็การ^{ซึ่ง}เราจะไปครั้งนี้ เป็นระยะทางไกลและนานเวลา
จึง เป็นการจำเป็นที่จะต้อง คิดจัดการ บำรุงรักษาพระราช อาณา
จักร^{นี้} ไม่แต่มีให้มีเหตุอันตรายเสื่อมทรามเท่านั้น จะต้อง
จัดการให้ราชการทั้งปวงดำเนินไปสม่ำเสมอ การเปลี่ยนแปลง
อันใดที่เราได้จัดแล้วหรือได้เริ่มขึ้นใหม่ ให้ดำเนินไปโดยดีตาม
ความมุ่งหมายเพื่อจะเป็นที่มั่นคงในการปกครองรักษา และ
ระวังกิจสุขทุกข์ของราษฎรทั้งปวงให้เป็นปกติเช่นเวลาเราอยู่

เราจึงได้พร้อมด้วยที่ปรึกษา^{ทั้งหลาย}ของเรา ได้ตั้งขึ้นซึ่ง
พระราชกำหนดให้มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์เรา กับ
ทั้งให้มีที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้นด้วย โดยความที่
เราเห็นเป็นความชอบธรรม และโดยความแนะนำของที่ปรึกษา
ราชการอันเป็นที่วางใจทั้งหลายของเรา เราจึงได้ตั้งพระอัครราช

เทวี ซึ่งเป็นพระราชมารดาของมกุฏราชกุมารผู้ซึ่งจะได้สืบราชสันตติวงศ์ต่อตัวเราไป ให้ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญยิ่งอันนี้ ประกอบพร้อมด้วยท่านทั้งหลายอันเป็นที่ไว้วางใจอย่างยิ่งของเรา เป็นที่ปรีชาราชการอันมีหน้าที่ได้กำหนดไว้ชัดเจนแล้วใน พระราชกำหนด

เราทราบว่าคุณทั้งหลาย ย่อมมีความรักใคร่ซื่อตรงต่อตัวเรายิ่งนัก จึงเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะเต็มใจพร้อมกันรับปฏิบัติประพฤติดำเนินพระราชกำหนดซึ่งเราได้ตั้งขึ้นไว้แล้ว มีความนับถือรักใคร่พระอัครราชเทวี อันเราได้ตั้งไว้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เหมือนที่ท่านทั้งหลายมีความรักใคร่นับถือตัวเราเองนั้นจงทุกประการ

เราได้สั่งให้พระอัครราชเทวี รักษาราชการในหน้าที่อันสำคัญยิ่งนี้ ด้วยการปฏิบัติอธิษฐานน้ำใจให้ตั้งอยู่ในสัจธรรมอันประเสริฐ ซึ่งเป็นธรรมอันพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์ทรงปฏิบัติอธิษฐานในพระราชหฤทัย มิให้อคติทั้งหลายส่อประการมาครอบงำในสันดานได้ ให้มีความกรุณาปราณีและตั้งใจกันบำรุงทั่วไปในพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน และสมณพราหมณาจารย์ประชาราษฎร์ทั่วพระราชอาณาจักร และอารักขาตั้งใจเป็นธรรมต่อชนทั้งหลายอันจะมายังพระนครนี้ และรักษา

สัญญาทั้งปวงอันได้ทำไว้แล้ว ดุจเราได้ประพฤติปฏิบัติต่อท่าน
ทั้งหลาย ๒๕ ปีมาแล้วนั้น

เราหวังใจว่า ด้วยความสุจริตอันมีอยู่แล้วในสันดานแห่ง
พระอัครราชเทวี และด้วยความจงรักภักดีที่เรามีต่อตัวเรา คง
ประพฤติตามที่เราหวังใจและที่ได้แนะนำกันทุกประการ

บัดนี้เพื่อจะให้ท่านทั้งหลายได้ทราบ เราจึงสั่งให้อ่านพระ
ราชกำหนดซึ่งเราตั้งไว้แล้วนั้นในที่สมาคมอันอุดมนี้ ขอให้ท่าน
ทั้งปวงได้ตั้งใจฟังด้วยกำหนดอันดี และประพฤติตามสืบไปทุก
ประการ เทอญ

ครั้นจบแล้วพระยาศรีสุนทรโวหาร เจ้ากรมพระอาลักษณ์
ได้อ่านพระราชกำหนดว่า

พระราชกำหนด

ทรงตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตกาลล่วงแล้ว ๒๔๓๕
พระยาบัตยบันกาลจันทรคตินิยม จุลศักราช ๑๒๕๘ มักกฏสังวัจ
ฉระผลุนมาศ กาพย์กษ จตุตถ์ดีถึ สุริยคติวิธี ลรัตนโกสินทร

ศก ๑๑๕ มีนาคมมาส เอกวิสติมมาสาหคุณพิเศษวริวาร บัญจม
รัชกาล เอกนตีสติมสังวัจนระ อัญญบัญญัติสตรติสตาธิกทศ
สหัสสมทิวสเขตตปริเนทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพย
มหามงกุฎ บรมยรัตนราชรังษี วรุตมพงศบริพัตร วรขัตติยราช
นิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิก
มหาราชาธิบดีบรมนาถพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
พระคุณธรรมอันประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
มไหศวรรยพิमान โดยสถานอุตราภิมุข ภายใต้พระมหานพปฎล
เศวตฉัตร เหนือรัตนบรพยงก์ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์
และเสนาบดีรัฐมนตรีองคมนตรีข้าทูลละอองธุลีพระบาท กวีชาติ
ราชบริพาร ฝ่ายทหารพลเรือน ฝ่ายทูลละอองธุลีพระบาททงกษ
โดยกำหนดตำแหน่งเป็นอันดับกัน

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบ
ทั่วกันว่า ด้วยทรงพระราชดำริถึงการที่จะเสด็จพระราชดำเนินไป
ประพาสในประเทศยุโรป อันเป็นสมัยที่จะไม่ได้ประทับอยู่ใน
พระราชอาณาจักรช้านานอยู่ ก็ปรากฏว่าเป็นการจำเป็นที่จะต้อง
จัดการให้มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ไว้ ทั้งให้มีอำนาจ
คราวหนึ่ง เพื่อที่จะได้บัญญัติข้อบังคับบัญชาสำหรับการทั้งปวง

ทั่วไป และเพื่อจะได้กระทำการทั้งหลายอันเป็นพระราชกิจของ
พระเจ้าแผ่นดิน จะพึงได้ทรงกระทำสำหรับการปกครองรักษาพระ
ราชอาณาจักรให้อยู่เย็นเป็นผาสุกสืบไปนั้น จึงได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ ให้เรียกว่าพระราชกำหนดผู้
สำเร็จราชการแผ่นดิน รตนโกสินทรศก ๑๑๕

มาตรา ๒ ในระหว่างเวลาที่ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ในกรุง
สยามนี้ ให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ
อันเป็นพระราชชนนี แห่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราช
กุมารนั้น เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ กับทั้งให้
ที่ประชุมอันหนึ่งเป็นที่ปรึกษาด้วย

มาตรา ๓ ที่ประชุมอันเป็นที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
นั้น ให้มีจำนวนผู้เป็นที่ปรึกษา ดังมีนามต่อไปนี้ คือ สมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมพระจักรพรรดิพงษ์
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระ
ภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ
วโรปการ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ๑ และ
เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ ๑ รวม ๕ ด้วยกัน^(๑)

---

๑ เจ้าพระยาอภัยราชา ไร่ลังษคัมภีร์ ที่ปรึกษาราชการทั่วไป

มาตรา ๔ ถ้าแม้ว่าจะมีเหตุอันใดอันหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ จะทรงประกอบพระราชกิจไปไม่ได้แล้ว ก็ให้รับทราบบังคมทูล พระกรุณาเหตุการณ์อันนั้นไปให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท โดยทางที่จะมีบอกไปได้อย่างรวดเร็วที่สุด แล้วให้ผู้มียศยิ่งใหญ่ในผู้เป็นที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น กระทำการอันเป็นหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินไป จนกว่าจะได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นอย่างอื่นไป

มาตรา ๕ ถ้ามีเหตุชีวิตภัย พยาธิภัย หรือเหตุอื่น ๆ อันใด ที่กระทำให้ผู้เป็นที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินอันกล่าวมาแล้วนั้น มากระทำการตามหน้าที่ไม่ได้แล้ว เมื่อเหตุนั้นไม่เป็นการอันควรที่จะรีบร้อนไป ก็ให้สมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงนำความกราบบังคมทูล พระกรุณาไปตามเหตุที่เกิดขึ้นนั้นให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และคอยรับพระราชทานพระบรมราโชวาทสืบไป แต่ในระหว่างสมัยนั้นให้ผู้เป็นที่ปรึกษาซึ่งยังเหลืออยู่อีกนั้น ประชุมกันกระทำการของที่ประชุมต่อไป ถ้าเหตุนั้นเป็นการอันควรที่จะรีบร้อนแล้ว ก็ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ทรงแต่งตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เป็นที่ปรึกษา

ในตำแหน่งที่ว่างนั้นไว้ได้คราวหนึ่ง และให้กราบบังคมทูลพระ
กรุณาไป เพื่อที่จะได้รับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยใน
ตำแหน่งนั้นเป็นอันเด็ดขาดสืบไป

มาตรา ๖ ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่ง
สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงประกอบภารกิจปวงอัน
เป็นพระราชกิจและพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินนั้น พร้อม
ด้วยที่ประชุม จนกว่าจะได้เสด็จพระราชดำเนินกลับคืน มายังพระ
มหานคร หรือจนถึงเวลาขณะใดๆ ที่จะได้พระราชทานพระบรม
ราชวินิจฉัยเป็นกำหนดอย่างอื่นจากที่ว่างนั้น แต่การที่ทรงกระทำ
นั้น ต้องให้อยู่ในข้อที่กำหนดไว้ท้ายมาตรานี้ด้วย

เพราะฉะนั้นบรรดาพระราชบัญญัติ พระราชกำหนดกฎหมาย
ข้อบังคับทั้งหลายก็ดี การถอดถอนหรือแต่งตั้งยศตำแหน่งใน
ราชการก็ดี คำสั่งที่จะให้จัดการไปตามคำตัดสิน หรือให้คงคำ
ตัดสินของศาลก็ดี ของกระทรวงต่างๆ ก็ดี การยกโทษผู้กระทำ
ผิดก็ดี และเมื่อว่าทั่วๆ ไป สรรพการใดๆ ที่เป็นราชการแผ่นดิน
ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์ ได้ทรงลายพระราชหัตถเลขา และประทับพระราช
ลัญจกรไว้ ก็ให้ใช้ได้เสมอเหมือนกับที่ได้มีพระราชหัตถเลขา
และประทับพระราชลัญจกรแล้วเหมือนกัน แต่การอันนั้นให้เป็น

ไปตามข้อที่กำหนดต่อไปนี้ คือ —

ข้อ ๑ การที่กระทำนั้น ต้องไม่เป็นที่ขัดขวางหรือผิดต่อการรักษาพระบรมเดชานุภาพ และพระราชธรรมประเพณีให้ดำรงคงอยู่ที่ดี การรักษาแผ่นดินให้ดำรงคงเป็นอิสสรภาพ และมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวอยู่ที่ดี กับทั้งการที่กระทำให้เต็มตามข้อความที่ทรงสยามได้มีสัญญาไว้แล้วนั้นด้วย

ข้อ ๒ การที่กระทำนั้น อย่าให้เป็นที่สำเร็จไปก่อนปรึกษาหารือที่ประชุมของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และไม่มีข้อผู้เป็นที่ปรึกษาเป็นผู้รับสั่งแทนที่ประชุม ๑ กับขอเสนอคดีเป็นผู้รับสั่ง

๑ รวม ๒

มาตรา ๗ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒนิน্দม เป็นราชเลขาธิการในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน และเป็นเลขานุการในที่ประชุมผู้เป็นที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินด้วย

เมื่อมีเหตุแก่ราชเลขาธิการโดยมรณภัย พยาธิภัย หรือภัยอื่น ๆ ซึ่งไม่ให้กระทำการตามหน้าที่ได้แล้ว ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงตั้งแต่งผู้อื่นเป็นราชเลขาธิการของพระองค์และของที่ประชุมปรึกษานั้นด้วย

มาตรา ๘ ให้ที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินประชุมกันอย่างน้อยที่สุดอาทิตย์ละครั้ง ณ วันเวลาและที่อื่นใดที่กำหนดไว้กับอีกทั้งให้ชุมนุมกันเนื่อง ๆ ตามการที่ปรากฏว่าจำเป็น เพื่อจะได้ให้ราชการแผ่นดินสำเร็จไปโดยฉับพลันด้วย ก่อนเวลาเสด็จพระราชดำเนินจากพระ มหานครนั้น ให้มีการประชุมสโมรสันนิบาตเพื่อสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ทรงกระทำสำเร็จฐาน กับทั้งผู้เป็นที่ปรึกษาต้องกระทำกิจสาบานในการที่รับตำแหน่งนั้นๆ ด้วย และในการชุมนุมครั้งแรกของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น ให้ที่ประชุมปรึกษากันด้วยเรื่องอันใดเวลาใดและที่แห่งใด อันจะควรเป็นกำหนดสำหรับการชุมนุมอาทิตย์ละครั้งเป็นธรรมเนียมนั้น แต่ต้องให้เป็นกำหนดอันสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์พระราชทานพระราชนุญาตแล้ว ให้ประชุมกันตามกำหนดนั้นต่อไป จนกว่าจะได้รับพระราชนุญาตเปลี่ยนจึงเปลี่ยนได้

การนัดประชุมพิเศษสำหรับชุมนุมนอกอัตรานั้น ราชอาณาจักรต้องมีหมายนัดไปยังผู้ เป็นที่ ปรึกษารายตัวโดยที่ม พระราชเสาวนีย์ หรือโดยที่มีคำขอของผู้เป็นที่ปรึกษาตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปเพื่อ

ให้มีการชุมนุมนั้น การชุมนุมในอัตราอาทิตย์ละครั้งนั้น อย่าให้ต้องมีหมายนัดไปเลย

มาตรา ๕ ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงเป็นประธานในที่ชุมนุมผู้เป็นที่ปรึกษานั้นเนื่องๆ ตามที่จะทรงเห็นสมควร และเป็นการสะดวกแก่พระองค์ แต่เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าไม่ได้ประทับอยู่ในที่ชุมนุมแล้ว จะโปรดเกล้าฯ มีลายพระราชหัตถเลขาให้ที่ปรึกษาผู้ใดเป็นประธานก็ได้ หรือถ้าไม่ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ผู้ใดเป็นประธานแล้ว ก็ให้ที่ปรึกษาผู้มียศอยู่ข้างหน้าก่อนนั้นเป็นประธาน

มาตรา ๑๐ บรรดาเรื่องการทั้งปวงที่ได้กล่าวขึ้นเพื่อปรึกษาหารือโต้ตอบกันในที่ชุมนุมนั้น ให้เป็นอันวินิจฉัยตกลงกันโดยความเห็นที่เห็นมากตัวกว่ากัน ถ้าเรื่องใดที่มีความเห็นอันก้ำกึ่งกันอยู่สองฝ่ายแล้ว ให้สมเด็จพระนางเจ้าหรือผู้ที่เป็นประธานในการชุมนุมนั้น ตัดสินอย่างใดก็ได้ให้เป็นอันตกลงอย่างนั้น

มาตรา ๑๑ ที่ประชุมที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จะทำข้อบังคับบัญชาไว้สำหรับการชุมนุมนี้เมื่อใดๆ ก็ได้ แต่ข้อบังคับบัญชาเช่นนั้น ต้องไม่ให้เป็นที่ขัดขึ้นต่อพระราชบัญญัตินี้ หรือพระราชบัญญัติพระบรมราชโองการอื่น ๆ ที่ได้มีพระราชหัตถเลขาและประทับพระราชลัญจกรไว้แล้ว

มาตรา ๑๒ ผู้เป็นที่ปรึกษา^๑นั้น จะขอหารือโต้ตอบกันในที่ชุมนุมด้วยราชการเรื่องใดๆ ก็ได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่มีประสงค์หรือมีผลเป็นการอื่นจะต้องใช้จ่ายพระราชทรัพย์แต่ส่วนใดๆ แล้วต้องเป็นการที่มีพระราชเสาวนีย์ให้ปรึกษา หรือโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ใดนำข้อความมากล่าวปรึกษา ผู้นั้นจึงจะขอปรึกษาหารือในเรื่องนั้นได้

มาตรา ๑๓ ให้มีจดหมายเหตุการณ์ประชุมที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่ได้กระทำการทั้งปวงนั้นให้เสมอ และเมื่อชุมนุมกันคราวใด ให้อ่านจดหมายเหตุที่ชุมนุมครั้งก่อนคราวนั้น แล้วให้ยืนยันข้อความเดิมไว้หรือแก้ไขความเสียใหม่ตามที่เห็นสมควรแล้ว จึงให้กระทำการอื่นๆ ต่อไป สำเนาจดหมายเหตุของการชุมนุมที่ล่วงไปอันได้คงรูปอยู่ตามเดิมหรือได้แก้ไขในที่ประชุมอันต่อเนื่องกันมาแล้ว ให้ราชอาณาจักรส่งตามออกไปทุกเกล้าทุกกระหม่อมถวายทุกๆ บัณฑิตโดยทางที่จะส่งไปปราศจากอันตรายได้อย่างดีที่สุด ไม่จำเพาะว่าเป็นเวลาจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสอยู่แห่งใดๆ ก็ให้ส่งไปเสมอ

มาตรา ๑๔ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ทรงตั้งตำแหน่งสมณศักดิ์ และเสนาบดีข้าหลวงใหญ่ ผู้ว่าราชการในหัวเมืองทั้งปวง ผู้พิพากษา

ตระลาการ และข้าราชการตำแหน่งอื่นๆ ทั้งหลายเหล่านั้น เพื่อ
ที่จะให้มีตัวอยู่เต็มตำแหน่งในราชการ ตามข้อความที่กล่าวไว้
ในมาตรา ๖ แล้ว

มาตรา ๑๕ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่ง
สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เมื่อทรงเห็นเหตุพอสมควรแก่
การปรากฏขึ้นแล้ว และตามข้อความที่กล่าวไว้ในมาตรา ๖ นั้น
ด้วยแล้ว จะโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ใดๆ ออกเสียจากตำแหน่ง
ราชการที่ผู้นั้นๆ ได้กระทำการอยู่ในตำแหน่งใดๆ ภายในพระราช
อาณาจักรก็ได้ ผู้ซึ่งต้องออกจากตำแหน่งนั้นๆ ก็ให้คงออก
อยู่จนกว่าจะได้มีพระบรมราชกระแสต่อไป และในระหว่างเวลา
ที่ยังไม่ได้มีพระบรมราชกระแสนั้น ผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้รับตำแหน่ง
อันสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์ทรงตั้งแต่งไว้แล้ว ก็เสมอเหมือนกับผู้ซึ่งทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งแต่งไว้เหมือนกัน

มาตรา ๑๖ ในสมัยที่ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ภายในพระราช
อาณาจักรนี้ ยกเสียแต่การที่ได้จัดเปลี่ยนแปลงไว้ในพระราช
บัญญัติแล้วอย่าให้เปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติราชการ อันย่อมมี
อยู่ในระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับกระทรวงทบวงการต่างๆ ฝ่าย

แผนกข้าราชการหมาย ฝ่ายแผนกธุรการ ทั้งฝ่ายตุลาการด้วย
ถ้าจะมีหนังสืออย่างใด ๆ ที่เห็นความเห็นความคิดที่ดี ร่างข้อ
บังคับต่าง ๆ ก็ดี รายงานรายการต่าง ๆ ก็ดี เรื่องราวฎีกาและ
หนังสืออื่น ๆ ก็ดี ที่จะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาในสมัยเหมือน
หนึ่งว่าได้เสด็จประทับอยู่ในพระมหานครณะแล้ว ก็ให้นำหนังสือ
อย่างเช่นกล่าวมาเหล่านั้นขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวายสมเด็จพระนาง
เจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์
ในสมัยที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสอยู่นอกพระราชอาณาจักร
นั้นเกิด

ข้อความใด ๆ ซึ่งจัดการให้เป็นที่ตกลงเรียบร้อยกันไม่ได้
ในระหว่างเสนาบดีหรือกระทรวงต่าง ๆ ก็ดี ศาลต่าง ๆ ก็ดี
กรมต่าง ๆ กรมใดก็ดี ให้นำข้อความนั้น ๆ ขึ้นกราบบังคมทูล
สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์ ทรงพระราชวินิจฉัยโดยมีพระราชเสาวนีย์ในที่ประชุม
เสนาบดี หรือในที่ประชุมที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
หรือในที่ประชุมทั้ง ๒ นี้พร้อมกันตามแต่จะสมควรแก่การอันนั้น

มาตรา ๑๗ ให้เปลี่ยนแก้ไขข้อความในมาตรา ๑ แห่งพระราช
บัญญัติรัฐธรรมนูญรัตนโกสินทรศก ๑๑๓ นั้นดังนี้ว่า ห้ามไม่ให้คำ
ปรึกษาที่ตกลงในรัฐธรรมนูญสภาแล้ว และยังมิได้รับพระราชทาน

พระบรมราชานุญาตินั้น เป็นอันใช้ได้ ในเวลาที่ไม่ได้เสด็จประทับ
อยู่ในพระราชอาณาจักร เว้นแต่ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี
นาถซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน ต่างพระองค์จะได้ทรง พระราชหัตถ
เลขาและประทับพระราชลัญจกรเป็นสำคัญไว้ กับทั้งมีนามผู้
เป็นที่ปรึกษา ๑ เสนาบดี ๑ รวม ๒ เป็นผู้รับพระราชเสาวนีย์ด้วย
ดังกล่าวไว้ในมาตรา ๖ นั้นแล้วจึงให้ใช้ได้

มาตรา ๑๘ ที่ประชุมเสนาบดีนั้น เมื่อชุมนุมกันเป็นการ
พิเศษหรือเป็นการตามธรรมเนียมก็ดี สมเด็จพระนางเจ้าพระ
บรมราชินีนาถซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ต้องทรง
ประทับเป็นประธานในการที่จะปรึกษาวินิจฉัยเรื่องการอันเป็นประ
โยชน์สำคัญของแผ่นดิน แต่เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าไม่ได้ประทับ
อยู่ในที่ชุมนุมแล้ว ให้เสนาบดีผู้หนึ่งซึ่งได้เลือกกันขึ้นในที่ชุม
มนครานั้น เป็นประธานในการที่จะปรึกษาวินิจฉัยการที่ไม่ส่ว
สำคัญ

ราชเลขาธิการ หรือผู้แทนเลขาธิการนั้น ให้กระทำการ
สำหรับที่ประชุมเสนาบดีด้วย และข้อความในพระราชบัญญัติ
ที่ว่าด้วยการนัดหมาย และการจดหมายเหตุของที่ประชุมผู้เป็น
ที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น ให้ใช้ได้ในที่ประชุม
เสนาบดีเหมือนกัน

มาตรา ๑๕ ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงรับเรื่องราวฎีกาจากราษฎร โดยเนื่องๆ ดังเช่นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับอยู่เสมอ เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าจะเสด็จออกทรง รับเองไม่ได้ จะโปรดเกล้าฯ ให้ราชเลขาการหรือเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม รับมา ทูลเกล้าฯ ถวายก็ได้ แล้วจะได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ชำระ หรือ ใต้สวนข้อความในฎีกานั้นณศาลใดๆ หรือคณะกรรมการกองใดๆ ที่ จะทรงตั้งขึ้นตามข้อความที่กล่าวไว้ในมาตรา ๖ แล้วก็ได้ตามควร

มาตรา ๒๐ ให้เจ้ากระทรวงทบวงกรมมีหมายประกาศแก่ ข้าราชการของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในกรุง และหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ ให้ป่าวร้องแก่อาณาประชาราษฎร ผู้ที่ได้ฟังพำนักพระราชสมภารให้ทราบทั่วกันตลอดพระราชอาณา เขตต์ ให้ประพฤติและกระทำตามพระราชกำหนดนี้ ให้เชื่อฟังกระทำตามและช่วยอุดหนุนการทั้งปวง ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ มีพระราชเสาวนีย์ให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปกระทำการนั้น ตั้งแต่เวลาที่ได้เสด็จพระราชดำเนินออกนอกพระนคร トラบเท่าถึงเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับคืนยังพระนคร หรือจนเวลาที่จะได้ทรงพระราชวินิจฉัย ให้กำหนดสืบไปภายหน้านั้นทุกประการ เทอญ

ครั้นประกาศจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระ
 ราชทานน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏและทรงเจิม แล้วพระเจ้า
 น้อยยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ทูลเกล้าฯ ถวายพระราช
 ลัญจกรสำหรับราชการ และสำหรับพระองค์สมเด็จพระนางเจ้า
 พระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับมาพระราชทานแด่สมเด็จพระนางเจ้า
 พระบรมราชินีนาถ ในเวลานั้นพระสงฆ์สวดชัยปริตถวายชัย
 มงคล ชั่วพ่อพราหมณ์บันลือเสียงสังข์แตรบันเทาะวีชาวประโคนฯ
 ดุริยดนตรี ครั้นสุดเสียงประโคนแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าพระ
 บรมราชินีนาถ กราบบังคมทูลพระกรุณาสนองพระราชดำรัสใน
 ส่วนพระองค์ และแทนที่ปรึกษาผู้สำเร็จราชการแผ่นดินว่า

คำสมเด็จพระบรมราชินีนาถกราบบังคมทูล ฯ

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม การ
 ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้ว่างพระราชหฤทัย จะให้ข้าพระ
 พุทธเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ในเวลาที่จะทรง
 พระอดุสาหะเสด็จไปประพาสทวีปยุโรป เพื่อพระราชประสงค์จะ
 ทรงทำนุบำรุงราชการ บ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์ให้เจริญรุ่ง

เรื่องยังวนในครั้งนั้น พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้
 ราชการแผ่นดินเป็นสำคัญ การที่จะบังคับบัญชาย่อมเป็น
 ภาระอันหนักและยากยิ่งกว่าการทั้งปวงเป็นอันมาก ข้าพระพุทธ
 เจ้าเป็นแต่สตรี ถึงว่าน้ำใจจงรักต่อราชการบ้านเมือง ซึ่งเป็น
 ชาติภูมิของตนอยู่เป็นที่สุด ที่จะรับเป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระ
 องค์ บังคับบัญชาราชการบ้านเมือง ก็ยังมีความวิตกอยู่เป็นอัน
 มาก เพราะการก็ยากตัวก็ยังมีได้ คุณเคยบังคับบัญชามาแต่ก่อน
 แต่ก็เลเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมอยู่ว่า ในครั้งนี้ทรงพระราช
 ดำริพร้อมด้วยท่านเสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นประธาน
 ในราชการแผ่นดินเห็นว่า ข้าพระพุทธเจ้าสมควรจะรับสนองพระ
 เดชพระคุณ เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ ทั้งได้ทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ตั้งพระราชกำหนดขึ้นไว้ เป็นบรรทัดทางที่
 ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ปฏิบัติรักษาราชการ ด้วยได้อาศัยความแน
 นำของพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งปวงที่มีความ
 คุณเคยในราชการ เป็นการอุดหนุนกำลังข้าพระพุทธเจ้าอีกชั้น
 หนึ่ง และที่สุดตัวข้าพระพุทธเจ้าก็เป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท
 แม้พระราชประสงค์จะให้สนองพระเดชพระคุณประการใด ถึง
 แม้การนั้นจะเป็น ความยากลำบากแก่ข้าพระพุทธเจ้าสักเพียงใด
 หน้าที่ของข้าพระพุทธเจ้าก็มีแต่อย่างเดียวแต่ที่จะต้องรับสนอง

พระเดชพระคุณ ตามพระบรมราช ประสงค์ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เพราะเหตุเหล่านี้ข้าพระพุทธเจ้าก็เต็มใจรับสนองพระเดชพระคุณ ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ในสมัยที่เสด็จประพาสประเทศยุโรปครั้งนี้ และจะรักษาราชการตามพระบรมราชประสงค์ โดยความซื่อสัตย์สุจริตเต็มกำลังและสติปัญญาของข้าพระพุทธเจ้าทุกประการ

แต่ที่ข้าพระพุทธเจ้าจะรักษาราชการสนองพระเดชพระคุณในนี้ จะสามารถให้ราชการบ้านเมืองเรียบร้อยเจริญอยู่ได้ ก็จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือเพียรและสติปัญญาอุตสาหะของพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยซึ่งมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และราชการบ้านเมือง ช่วยกันรักษาราชการตามหน้าที่โดยเต็มกำลังทั่วกัน

ถ้าการเป็นไปได้ดังนี้ และด้วยเดชพระบารมีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ราชการบ้านเมืองก็พอจะหวังได้ว่าจะเรียบร้อยเจริญอยู่ดังพระบรมราชประสงค์ ตลอดเวลาที่จะเสด็จกลับคืนสู่พระนคร ขอเดช

คำพระบรมวงศานุวงศ์กราบบังคมทูล ฯ

แล้วพระเจ้าน้อยยาเธอ   เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์
 กราบ บังคมทูลพระ กรุณาสนอง พระราชดำรัส แสดง พระบรมราช
 ประสงค์ที่จะได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศยุโรป เป็น
 ที่ทราบทั่วกันณมหาสมาคมนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทาน
 พระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาจำเพาะส่วนตัว และ
 ถอเอาฉันทานุมัติแต่พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีทั้งหลายที่จะ
 ได้ กราบบังคมทูล พระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระ บาทว่า
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความชื่นชมยินดีโดยพระมหากรุณาธิคุณ
 อันได้ ทรงทำนุ บำรุงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมาแต่ก่อน เป็นอเนก
 ประการ และทรงทำนุบำรุงพระราชอาณาจักรเป็นที่มั่นคงสืบมา
 จนถึงกาลบัดนี้ อาศัยพระปรีชาญาณและพระวิริยอุตสาหะเป็น
 อันมาก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมรู้สึกซึมซาบอยู่ว่า ความ
 ยากเข็ญเป็นไปในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทโดยลำดับมา ตลอด
 เวลาที่ราชการได้ดำเนินขึ้นสู่ทางเจริญเรื่อยรื่อยถึงปานดังนี้ จะ
 ยิ่งยากฉนั้นโดยอ้อมพันวิสัยที่จะรำพันให้ สิ้นสุดได้ ไซ้แต่เท่านั้น
 ยังมีได้ทรงทอดท้อพระราชหฤทัยที่ทรงพระราชดำริมุ่งหมายที่จะให้
 ทางราชการดำเนินสู่ความเจริญ

และบัดนี้ ทรงตั้งพระหฤทัย จะสืบทรมาน พระกายเสด็จพระ
 ราชดำเนินผ่านมรรคทุเรศกันดาร โดยหวังต่อการอันเป็นคุณประ
 โยชน์แก่พระราชอาณาจักรในเบื้องหน้า และแม้แต่ราชกิจที่จะ
 พึ่งทรงพระปรารภในมารคาที่จะเสด็จพระราชดำเนินนั้นหนาแน่น
 อยู่ก็ดี ก็ยังมีได้ทรงล้มละพระราชวิตกรำพึงถึงพระบรมวงศานุ
 วงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราษฎรทั้งปวงอันอยู่ภายหลัง จะ
 มีได้มั่งคั่งร่ำรวยเป็นสุขอันสุขสุดแต่ก่อนนั้น จึงทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตราพระราชกำหนดผู้สำเร็จ
 ราชการแผ่นดินต่างพระองค์ และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
 สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ อันเป็นพระราชมารดา
 แห่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมาร ดำรงตำแหน่งผู้
 สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงประกอบราชกิจน้อย
 ใหญ่อันเป็นพระราชกรณียกิจ เพื่อเป็นที่ร่มเย็นแก่พระบรมวงศานุวงศ์
 ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราษฎรทั้งปวงทั่วไป พร้อมด้วยที่ปรึกษา
 ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน อันได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อมให้ตั้งขึ้นไว้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระราชทาน
 กราบบังคมทูลสำแดงความยินดีพร้อมใจกันเห็นชอบโดยพระราช
 บริหารว่า เป็นการชอบธรรมสมควรยิ่งนักไม่มีทำทางอื่นจะประ

เสริมยิ่งกว่า โดยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทราบพระราชอัชฌา
 ศัยในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ อันทรงประกอบ
 ไปด้วยกรุณาธิคุณ เพื่อแผ่โอบอ้อมอารีแก่พระบรมวงศานุวงศ์
 ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และประกอบไปด้วยพระปรีชาสามารถ
 ในราชกิจน้อยใหญ่ ปราบกฎพระเกียรติคุณแก่น้ำใจของข้าพระ
 พุทธเจ้าทั้งหลายอยู่เป็นอันมากแล้ว เหตุฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้า
 ทั้งหลายมีใจชื่นชมโสมนัส รู้สึกพระเดชพระคุณอันทรงพระมหา
 กรุณาแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอันยิ่ง ข้าพระพุทธเจ้าทั้ง
 หลาย ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลถวาย
 ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมใจกันจะปฏิบัติและ
 ประพฤติตามพระราชกำหนดและกระแสพระบรมราชดำริพระบรม
 ราชประสงค์ทุกสิ่งทุกประการ และจะอดสาหะเอาใจใส่ต่อการ
 งานอันเป็นหน้าที่ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยกวดขัน เพื่อ
 มิให้มีเหตุอันเป็นที่เคืองระคายพระบาทยุคล และตั้งใจสนอง
 พระเดชพระคุณในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งจะ
 ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทั้งส่วน
 ที่เป็นราชการแผ่นดินก็ดี และส่วนในพระองค์ก็ดี โดยสิ้น
 สุดกำลังและความสามารถของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงเป็น
 ไปได้

ในที่สด้นขอพระราชทานกราบบังคมทูลถึงความรำลึกถึงการ
อันได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะเสด็จพระราชดำเนินออกจากพระ
นครสู่ประเทศทางไกล ใจว่าแต่ที่มีเวลากำหนดไว้ช้านานถึง
ปานนี้ และแม้ถึงการป้องกันพระนครอันได้ทรงพระราชดำริไว้
รอบคอบแข็งแรงแล้วก็ดี ก็ยังมีพอที่จะป้องกันความเยือกเย็น
ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ผูกพันด้วยได้เคยเฝ้าฝ่าละอองธุลี
พระบาทอยู่เนืองนิจแล้ว และเห็นห่างไป

ข้าพระพุทธเจ้าขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย กับทั้งอำนาจ
แห่งความสัจอันเป็นสิ่งประเสริฐในสกลโลก จงบันดาลให้ทรง
พระเกษมสำราญบำราศสรรพบุญบ่วันตรายตลอดมาตราโดย พระ
ราชปรารภและพระราชประสงค์อันใด ของได้เป็นไปสำเร็จดัง
พระบรมราชประสงค์นั้นทุกสิ่งทุกประการ และจงอภิบาลสมเด็จพระ
พระนางเจ้าบรมราชินีนาถ อันจะทรงประกอบราชกิจน้อยใหญ่ให้
สำเร็จ เป็นไปดังพระราชหฤทัยประสงค์ ที่จะได้ฉลองพระเดช
พระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกประการ และได้
ทรงเสวยสุขเกษมสำราญทุกพระอริยาบถ บำราศพระโรคอุบัติ
อันตราย สรรพราชศัตรูหม่อมมิตรทั้งหลายจงพินาศแก่พระบารมี
ทุกทิศทุกทาง ตราบสมัยอันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะ
เสด็จคืนพระนคร ทรงทำนุบำรุงไพร่ฟ้าประชาราษฎรเกษมสำราญ

พระราชอาณาจักรแผ่ไพศาลเจริญรุ่งเรือง เป็นที่ตั้งแห่งความ
สุขานุสุขของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันมุ่งหมายต่อพระบรมราช
สมภาร เป็นที่พึ่งพำนักสมดังมโนธปรารถนา ดังได้กราบ
บังคมทูลพระกรุณามาฉะนี้ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

คำเสนามาตย์ราชเสวกกราบบังคมทูล ฯ

แล้วเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ กราบบังคมทูลพระกรุณาแทน
ข้าทูลละอองธุลีพระบาทว่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่าย
ทหารพลเรือน ซึ่งได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณตามหน้าที่
ทุกกระทรวงทบวงการ ได้รับพระบรมราชวโรกาสมาประชุมสโม
สรสนัสนิบาตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบรมนาถบาทยุคลในทมิฬหสมาคม
นี้ มีความปรึฏฐร่วมไมตรีจิตต์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันด้วยกับ
ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งโดยฉันทานุมิตินั้น

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบ
บังคมทูลพระกรุณา ถวายคำปฎิญาณมหาสมาคมอันอุดมมงคล
นี้ โดยที่ได้สดับพระราชดำรัสซึ่งเป็นพระบรมราชกระแสสุสัณหาท

พระราชทาน พระบรมราชดำริ พระราชประสงค์ จะเสด็จพระราช
ดำเนินประพาสในประเทศยุโรปอันถึงประเทศ โดยเหตุที่ได้
ทรงพระราชปรารภร่ำฟั่งมาช้านาน หวังการให้เป็นประโยชน์แก่
พระราชอาณาจักร และความดีที่จะเป็นผลสำเร็จในใต้ฝ่าละออง
ธุลีพระบาท ทั้งโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระราชกำหนดผู้สำเร็จ
ราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เพื่อดำรงการปกครอง พระราช
อาณาจักร และบริรักษ์ประชาชาติให้ราชกรณียกิจดำเนินไปโดย
สมานการ จดดังใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จสถิตประดิษฐาน
อยู่ในพระราชอาณาจักรนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความชื่น
ชมยินดี ขอพระราชทานสนองพระบรมราชดำริพระราชประสงค์
รับไว้เหนือเกล้าฯ ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยเป็นที่
หมายในพระมหากรุณาเมตตาธิคุณอันปรากฏมาช้านาน ในการ
ที่ได้ทรงทำนุข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ให้มีความสุขวัฒนาการ
เกษมสำราญตามคุณานุรูปโดยสมควร และทรงบำรุงสมณชี
พรำหมณ์อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงให้อยู่เย็นเป็นสุขสวัสดิบิ
ราศย์พิบัติจืดจางทุกซ์ ทั้งทรงผดุงพระราชอาณาจักรให้มีความ
เจริญเป็นหลักมั่นคงของคงแก่ื้อสราธิปไตยโดยพระบรมปรีชาญาณ
ราชวิริโยบาย ทั้งในสมัยที่เกษมสันต์ และการขับขับยากเข็น
ประการใด ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทตั้งพระราชหฤทัยมั่นคง โดย

พระบรมราชอุตสาหะที่จะให้พระราชอาณาเขตต์และข้าขอบขัณฑสีมา สู่ความเจริญสุขเกษมสำราญเป็นเบื้องหน้า ในวาระนี้ ทรงหวังตั้งพระราชหฤทัย จะเสด็จพระราชดำเนินฝ่าคลื่น ฝน ลมนอกพระราชอาณาเขตต์ ประเทศในทางทุเรศกัณธทรมาณ พระองค์ช้านาน โดยการทำจะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง นิกรชนนั้น มีพระเดชพระคุณแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็น ล้นเกล้าล้นกระหม่อมเหลือที่จะพรรณนา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พร้อมใจกัน ขออัญเชิญผู้ซึ่งสิ่งซึ่งเป็นธรรมประธานในสกลโลก ทั้งไตรเทพย์อันศักดิ์สิทธิ์ และสัตยาธิคุณซึ่งเป็นที่นับถืออัน ประเสริฐในพิภพนี้ จงได้แผ่เมตตาญาณภาพเทพยฤทธิอภิบาลบำรุง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ให้ทรงพระเกษมสุขสำราญนิราศไร้สรรพภัยอันตราย อุบัติทั่วทั้งหลาย จงอย่าได้มาพ้องพานพระบรมบาทและราชบริวาร ตลอดจนสวนमारคาไลย จนได้เสด็จพระราชดำเนินนิวัตน์ยัง พระราชธานี และบรรดาคุณความดีที่ทรงพระราชดำริบรมประสงค์ ทรงพระปรารภอันใด ขอจงได้เป็นผลสำเร็จตั้งพระบรมราชหฤทัย ทุกประการ

อนึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ ตั้งพระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ซึ่งได้

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศในที่มหาสมาคมนี้ ข้า
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทราบเกล้า ฯ ชัดเจนในพระราชกำหนด
 นี้ ทรงแสดงราชอนุสรวิจิตรรำพึงถึงราชกิจการพระนคร อาณา
 ประชาราษฎร และพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอันจะห่างไกลได้ฝ่า
 ละอองธุลีพระบาท ที่ได้ฟังพยานักพระบรมเชษานุภาพร่วมเย็นเป็น
 สุขเกษมสำราญอยู่นั้นจะเป็นที่วังเวงใจ จึงได้ทรงพระมหากรุณา
 โปรดเกล้า ฯ ทรงเลือกสรรสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี
 นาด สมเด็จพระยุพราชชนนีในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฏ
 ราชกุมาร ดำรงพระราชอิสริยยศสนองพระองค์ พร้อม
 ด้วยที่ประชุมปรึกษาสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ด้วย เพื่อ
 ให้เป็นที่ตั้งมั่นในการปรนนิบัติราชกิจการพระนครทั่วไป ที่ได้เป็น
 พระราชประเพณีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงปกป้องคุ้ม
 ครองภัยพิบัติของพระบรมวงศานุวงศ์สมณชีพราหมณาจารย์ทวย
 ราษฎร์ทั้งหลาย และพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไม่ให้เป็นที่ตั้ง
 สะเทือนหวาดเสียว จงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้เสด็จประทับ
 อยู่ในพระราชอาณาจักร ให้ราชกิจการปกครองดำเนินไปเป็น
 ปกติตามพระราชกำหนด และพระบรมราโชวาทที่ได้พระราชทาน
 ไว้ในสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และที่ปรึกษาสำเร็จราชการ
 แผ่นดิน ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายตั้งใจสดับ และประพฤติ
 ตามพระราชกำหนดอันสืบไปน

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมเพรียงกันมีความชื่นชมยินดี รับ
พระราชกำหนดที่เป็นพระธรรมนูญ โดยพระบรมราชโองการ
อันชอบด้วยคลองธรรมพระราชบรรพระเพณีไม่มีสิ่งที่จะเปรียบ
เทียบทานได้ และในการพิเศษยิ่งใหญ่อันนี้ ที่สมเด็จพระนาง
เจ้าพระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์
มีพระราชมารยาทอภัยยศ อันเป็นที่ปรากฏแก่มหาชนทั่วไป
ในคุณสมบัติ ประกอบไปด้วยพระเมตตากรุณาโอบอ้อมอารี
เพื่อแผ่แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และมีน้ำพระทัยแผ่ไปใน
ประชาราษฎร ทรงพระวิริยปรีชาสามารถในราชกรณียกิจ มี
พระเกียรติคุณสมควรจะฉลองพระองค์ได้ ทั้งที่ประชุมปรึกษา
สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ที่ได้ทรงพระกรุณาเลือก
สรรไว้ในตำแหน่ง ก็ประกอบด้วยความสามารถรอบคอบ
ในราชการภายนอกภายใน เป็นที่มั่นใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้ง
หลาย ที่ได้ตั้งพระราชกำหนด และความเลือกสรรขึ้นไว้
ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสอัญวยพระพร
ถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยความโสมนัส
ปราโมทย์ทั่วหน้ากัน ขอพระรัตนตยาธิคุณและเทพยเจ้าทั้งหลาย
อันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือในแหล่งหล้าจะได้
อภิบาลบำรุงรักษาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรม

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์

ครั้นจบแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัส
ตอบขอใจตามสมควร และพระราชทานพระบรมราชานุญาต
ให้พระสงฆ์ถวายอติเรกสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเป็น
พระฤกษ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
นางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับใน
พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลี
พระบาทที่ได้รับพระราชทานพานทอง กับข้าราชการที่เป็นเจ้า
หน้าที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในที่นั้น พระสงฆ์ราชาคณะ
๒๐ รูปเข้าไปนั่งณอาสนสงฆ์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณพร้อมแล้ว
ซึ่งพ่อพราหมณ์ได้กระทำพระราชพิธีสัจปานกาล หลวงราชมนู
อ่านแข่งน้ำคำโคลง และเชิญพระแสงศร ๓ องค์จุ่มในพระขัน
หยก พระยาศรีสุนทรโวหารเจ้ากรมพระลักษณะอ่านประกาศแข่ง
น้ำแล้ว พระสงฆ์สวดสัจคาถา ชาวประโคม ๆ ดุริยดนตรี
พระสัทธิไชยบดีเชิญพระแสงลงจุ่มในน้ำพระพิพัฒน์ ครั้นสุด
เสียงประโคมแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถถวาย
ปฎิณญา พระสัทธิไชยบดีถวายน้ำพระพิพัฒน์ แล้วที่ปรึกษา
ถวายสัตยานุสัตย์สาบานและรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์ ครั้น

เสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฎิญาณแก่พระ
สงฆ์ที่จะทรงประพฤติในเวลาเสด็จยุโรปนั้นด้วย แล้วพระสงฆ์
ถวายอนุโมทนาถวายอดิเรกถวายพระพรลา เวลาบ่ายโมงเศษ
เสด็จขึ้นเป็นเสร็จการพระราชพิธีแทน

ประกาศพระราชประสงค์ให้เจ้าหน้าที่รักษาการ
ในเวลาเสด็จไม่อยู่

อนึ่งในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศยุโรปคราว
นี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระเจ้าอน้องยาเธอ กรมหมื่น
สมมตอมรพันธุ์ราชเลขานุการ ออกประกาศลงวันที่ ๑๔ มีนาคม
ร.ศ. ๑๑๕ ดำเนินกระแสนพระบรมราชโองการว่า

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่พระบรม
วงศานุวงศ์ เสนาบดี รัฐมนตรี และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยให้
ทราบทั่ว

จะเสด็จพระราชดำเนินประพาสในประเทศยุโรปในครั้งนี้ ทรง
พระราชวิตกด้วยราชการทั้งปวง กลัวว่าบางเรื่องบางราย
และบางกระทรวงจะเป็นที่ขัดข้องและเสื่อมทรมานไป หรือการ

บางอย่างซึ่งจะได้จัดขึ้นในคราวนั้น ๆ ให้เป็นการเจริญยิ่ง
ขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่จะคิดเห็นว่าเป็นเวลาเสด็จพระราชดำเนินไม่
อยู่ ควรจะรื้อรอกการที่จะจัดใหม่ไว้ ต่อเสด็จพระราชดำเนิน
กลับจึงค่อยเริ่มค่อยจัด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราช
ทานกระแสพระบรมราชประสงค์มาให้ทราบ

๑ ขอให้เจ้ากระทรวงทั้งปวงมีความอุตสาหะตั้งใจฉลองพระ
เดช พระคุณตรวจตราราชการในกระทรวงให้ราชการได้ดำเนินไป
เสมอ อย่าให้เป็นที่เสื่อมทรามหรือติดขัดอันใดได้ ถ้าการจัด
ของประการใดก็ให้รีบเร่งนำข้อความขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระ
นางเจ้า พระอัครราชเทวีซึ่งจะได้ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรม
ราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ จะได้ทรงปรึกษา
ด้วยที่ปรึกษาผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และเสนาบดิสทาวินจันย์
และบังคับบัญชาราชการนั้นให้สำเร็จไปตามสมควร

๒ เจ้ากระทรวงผู้ใด หรือรัฐมนตรีผู้ใด เห็นว่าพระราช
กำหนดกฎหมายบทใด ควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงประการใดหรือจะ
ตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งรัฐมนตรีทั้งปวงมีอำนาจตามพระราชบัญญัติตั้ง
รัฐมนตรีที่จะขอให้ปรึกษาได้นั้น ถ้าผู้ใดเห็นควรจะนำข้อความ
อันใดมาปรึกษา ก็อย่าให้คิดเห็นว่าเป็นโอกาสที่สมควรจะ
กล่าวขึ้น ด้วยไม่ได้เสด็จประทับอยู่ในพระนคร เมื่อเห็นควร

ปรึกษา ก็ให้นำข้อความกราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้า หรือ จะขอปรึกษาในรัฐมนตรีสภาตามพระราชบัญญัติก็ได้ ขอให้ อุตสาหกรรมตรองการ ซึ่งควรจะแก้ไข พระราชกำหนดกฎหมาย หรือตั้งขึ้น เรียบเรียงมาปรึกษาในรัฐมนตรีสภาเหมือนอย่างว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ในกรุงเทพฯ ฉะนั้น

๓ มีพระราชประสงค์จะใคร่ทรงทราบราชการในกระทรวง ต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่จัดการเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมให้ดีขึ้นนั้นว่า ได้ คิดไว้ว่าในเวลาเสด็จพระราชดำเนินไม่อยู่นี้ จะได้จัดราชการใน กระทรวงอย่างใดให้เป็นการเรียบร้อยขึ้น หรือเป็นการเจริญขึ้น ในทางใดอย่างใดได้บ้าง กระทรวงใดตั้งใจจะจัดการอย่างใดขอให้ กราบบังคมทูล พระกรุณาเกล้าโครงการที่จะจัดนั้นให้ทรงทราบ ฝ่ายละออธงผู้พระบาท ก่อนเวลาเสด็จพระราชดำเนิน ก็จะเป็น เครื่องปลดปล่อยพระราชกังวลในกิจการพระนคร และการ ซึ่งทรงเบนห่วงด้วยสุขทุกข์แห่งประชาราษฎรนั้น

๔ อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำชับทั่วไป ใน พระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีรัฐมนตรี ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ขอให้มีความอุตสาหะต่อราชการในหน้าที่ของตน ๆ อย่าได้ละเลย ราชการตามตำแหน่งให้ขาดหน้าที่ขาดกำหนดไปได้ จะนับว่า เป็นผู้ไม่จงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละออธงผู้พระบาท ได้ช่วยฉลอง

พระเดชพระคุณปลดปล่อยพระราชกัณฑ์ให้เบาบาง ในเวลาที่
เสด็จพระราชดำเนินจากพระมหานครไปในนานาประเทศอันเป็น
ระยะทางไกล นับว่าเป็นความชอบความดีอันหนึ่งซึ่งได้กระทำ
ไว้ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท โดยความจงรักภักดีอย่างยิ่ง

ประกาศการชานพระนามสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

อนึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ
พระองค์เจ้าประวิตรวัฒนินดม แทนเสนาบดีกระทรวงวังรับ
พระบรมราชโองการออกประกาศลงวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๖
กำหนดแบบแผนแห่งถ้อยคำ ที่จะใช้ในส่วนราชการสืบไปให้
ทั่วกันว่า

๑. ตั้งแต่วันที่ ๒๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ ไปจนถึงเวลาที่
ได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระนคร และเวลาเสด็จกลับคืน
ยังพระนคร ถ้าจะใช้บัตรหมายออกพระนามสมเด็จพระนางเจ้า
พระอัครราชเทวีนั้นก็ให้ใช้ได้เป็น ๓ อย่างดังนี้:-

- ๑ ว่าสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ
- ๒ ว่าสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
- ๓ ว่าสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

ให้ใช้ตามประเภทแห่งการที่ควรใช้ ตั้งแต่เวลาเสด็จออก
จากพระนครไปจนเวลาเสด็จกลับยังพระนครให้เพิ่มท้ายพระนาม
อีกว่า ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์

๒ ในบัตรหมาย และหนังสือราชการทั้งปวงซึ่งเคยรับพระ
บรมราชโองการใส่เกล้าฯ ให้ใช้ว่ารับพระเสาวนีย์ใส่เกล้าฯ

๓ ถ้าที่กราบทูลทั้งปวง ให้ใช้ถ้อยคำเสมอกราบบังคม
ทูลพระกรุณา ยกเสียแต่คำที่มื่ บรม ให้ยกคำ บรม นั้นเสีย
เช่นคำว่าพระบรมราชวโรกาส ให้ใช้ว่าพระราชวโรกาส พระ
บรมราชานุญาต ให้ใช้ว่าพระราชนุญาต ให้พระบรม
วงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททุกกระทรวง ใช้หนังสือ
และคำพูดให้ต้องตามประกาศนี้ เทอญ

ประกาศแบบหนังสือราชการที่จะใช้ ในเวลาเสด็จไม่อยู่

และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขาธุการ รับพระบรมราชโอง
การโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศลงวันที่ ๔ เมษายน ร.ศ. ๑๑๖
ในเรื่องตราตำแหน่งราชเลขาธุการว่า

ตราพระนารายณ์^๘นั้น แทน ตำแหน่งราชเลขา^๙การ จะ
ได้^{๑๐}ตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย

ส่วนราชเลขา^{๑๑}การแห่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่ง
สำเร็จราชการต่างพระองค์นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
ใช้ตราพระพรหม^{๑๒}นั้น ซึ่งเป็นตราเสนาบดีกระทรวงมูรธาธร
แต่ก่อนนั้น กว่าจะได้เสด็จพระราชดำเนินกลับยังพระนคร

อนึ่งสุกอักษรและสารตราที่กระทรวงมหาดไทยเคยรับพระ
บรมราชโองการมีไปยังเจ้าหัวเมืองประเทศราชและข้าหลวงเทศา
ภิบาลนั้น ในเวลาเสด็จไม่อยู่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
ใช้แบบดังนี้

๑. สุกอักษรให้ใช้เริ่มต้นว่า

สุกอักษรบรมมงคลวิมลโลกมกุฏ วิสุทธิปรีชาปรมาภิขณา
ศัยในท่านอัครมหาเสนาธิบดีนทรนรินทรมาตย์ อันเป็นอุดม
นาถมหาปธานาภิมุขมนตรี ผู้ภักดีบำเรอพระบาท สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการ
แผ่นดินต่างพระองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์
บดินทรเทพยวรมหาสุมาเยศวรจักรพรรดิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว

เจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จเถลิงถวัลย
ราชสมบัติณกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยา
บรมราชธานีศรีสยามโลกยพิสัย ประกอบไปด้วยไมตรี มีมรร
จิตต์สนิทเสนหามายัง ฯ ด้วยมีพระราชเสาวนีย์ดำรัสเหนือเกล้า ฯ
สั่งว่า

๒ สารตราถึงหัวเมืองมละยา ใช้ขึ้นต้นว่า สารตราเจ้า
พระยาจักรีศรีอครักษ์ สมุหนายกอัครมหาเสนาธิบดีอภัย
พิริยปรากรมพาหุ รับพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา
ผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหา
มกุฏ บุรุษยรัตนราชวิวงศ วรุตมพงศบริพัตร วรขัตติยราชนิก
โรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหา
ราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
พระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

๓ สารตราเมืองขึ้นในใต้แต่พระนามสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการต่างพระองค์ หรืออ้าง
แต่พระราชเสาวนีย์ ตามลักษณะที่เคยใช้พระนาม และอ้างพระบรม

ราชโองการ เช่นว่าเสนาบดีเจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศาคตญาณ
 นายถ้อยกรมหลวงเสนาบดีอภัยพิริยปรกกรมพาสุนทรบดี ๗ ดังนี้เป็น
 ตัวอย่าง

๔ ถ้าในที่สังคหะจะให้ทุกเบ็ญขึ้นสรวนชัพก็ทุกได้

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรนิติ บางขุนพรหม
วางจำหน่าย ผู้พิมพ์ ไลบรารี ๑๓/๒/๒๕